

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ЗАХІДНОУКРАЇНСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІВАНО-ФРАНКІВСЬКИЙ НАВЧАЛЬНО-НАУКОВИЙ ІНСТИТУТ
МЕНЕДЖМЕНТУ
Кафедра управління та адміністрування

НАВЧАЛЬНО-МЕТОДИЧНИЙ КОМПЛЕКС
З ДИСЦИПЛІНИ
«УПРАВЛІННЯ НАЦІОНАЛЬНОЮ БЕЗПЕКОЮ»
за спеціальністю 281 «Публічне управління та адміністрування»

Укладач Загурський Олександр Богданович

Івано-Франківськ – ІФННІМ ЗУНУ
2022

Загурський О. Б. Навчально-методичний комплекс з дисципліни «Управління національною безпекою» для студентів денної та заочної форм навчання за спеціальністю 281 «Публічне управління та адміністрування» може використовуватися для самостійного опрацювання студентами теоретичного та практичного матеріалу навчальної дисципліни / О. Б. Загурський. Івано-Франківськ, 2022. 59 с.

Укладач:

Загурський О.Б., к.ю.н., доцент, доцент кафедри управління та адміністрування ІФННІМ ЗУНУ

Рецензенти:

Розвадовський В.В., к.ю.н., доцент, завідувач кафедри конституційного, міжнародного та адміністративного права Навчально-наукового юридичного інституту Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника

Тимчишин А.М, к.ю.н., доцент, завідувач кафедри правознавства Івано-Франківської філії ВНЗ Відкритий міжнародний університет розвитку людини «Україна».

Відповідальний за випуск:

Алексеєнко Л.М., д.е.н., професор, завідувач кафедри управління та адміністрування ІФННІМ ЗУНУ

Навчально-методичний комплекс, підготовлений згідно з навчальною програмою дисципліни «Управління національною безпекою». Сутність і зміст основних положень розкрито у теоретичному і практичному аспектах. Комплекс навчально-методичного забезпечення охоплює навчальну програму, методичні вказівки до вивчення кожної теми, а саме: плани практичних занять, літературу, термінологічний словник, теми рефератів, завдання для контрольної роботи, питання для дискусій, запитання для самоперевірки знань. У НМК подані також критерії оцінювання знань студентів при підсумковому контролі.

Розглянуто і затверджено на засіданні кафедри управління та адміністрування, протокол № 12 від 24.06.2022 р.

Завідувач кафедри, д.е.н, професор Алексеєнко Л.М.

© Івано-Франківський навчально-науковий інститут менеджменту ЗУНУ, 2022 р.

ЗМІСТ

1.	Анотація дисципліни.....	4
2.	Навчальна програма.....	4
3.	Навчально-тематичний план.....	6
4.	Опорний конспект лекцій.....	7
5.	Методичні вказівки до проведення практичних занять.....	42
6.	Методичні матеріали, що забезпечують самостійну роботу студентів.....	47
7.	Завдання для виконання КПЗ студентів.....	49
8.	Тренінг.....	50
9.	Програмові вимоги з дисципліни.....	51
10.	Термінологічний словник.....	53
11.	Методи навчання і оцінювання	54
12.	Перелік рекомендованої літератури.....	56

1. АНОТАЦІЯ ДИСЦИПЛІНИ

Метою дисципліни є оволодіння теоретичними знаннями з концептуальних засад національної безпеки держави, формування уявлення про найважливіші складові елементи національної безпеки в контексті глобалізації, засвоєння практичних навичок теоретичного дослідження складових національної безпеки та ефективності управління національною безпекою в них.

Завдання вивчення дисципліни. Студенти повинні одержати і засвоїти знання оволодіти теоретичними та практичними знаннями, які дозволяють їх професійно орієнтуватися в різноманітних ситуаціях, пов'язаних із підготовкою та реалізацією управлінських рішень у різних сферах національної безпеки (економічній, інформаційній, політичній, геополітичній, соціальній, екологічній тощо).

Найменування компетентностей, формування котрих забезпечує вивчення дисципліни:

- здатність розпізнавати, виявляти та вміло систематизувати деструктивні чинники, загрози, ризики та виклики національній безпеці держави;
- вміння розраховувати стан фінансово-економічної безпеки держави завдяки застосуванню різноманітних індикаторів.

Передумови для вивчення дисципліни. Для успішного вивчення цієї дисципліни студенти повинні опанувати такі дисципліни: право, економічна теорія, міжнародна економіка, міжнародна торгівля, публічна безпека, поведінка фірми, організація управлінської діяльності, управління комерційною діяльністю, управління ресурсами організацій, аналітичне забезпечення управлінських рішень.

2.5. Результати навчання.

- використовувати теоретичні знання та практичні навички з безпекознавчих дисциплін для застосування в професійній діяльності.

2. НАВЧАЛЬНА ПРОГРАМА

Змістовий модуль 1. Теоретико-концептуальні засади національної безпеки

Тема 1. Теоретичні основи національної безпеки держави

Генезис поняття безпека. Національна безпека держави та її складові. Об'єкти та суб'єкти національної безпеки України. Принципи забезпечення національної безпеки. Пріоритети національних інтересів України. Націобезпекознавство в системі наук. Міждисциплінарний підхід до формування націобезпекознавства.

Література: 1; 4; 8; 10; 12; 14; 16; 18; 20; 23.

Тема 2. Система управління національної безпеки України

Поняття системи управління національною безпекою. Структура системи управління національною безпекою. Компетенція Президента України у забезпеченні національної безпеки України. Конституційні засади організації та діяльності Кабінету Міністрів України в сфері управління національною безпекою. Компетенція Верховної Ради України в сфері забезпечення національної безпеки. Сили забезпечення національної безпеки України. Роль Національної поліції України в управлінні національною безпекою. Роль Служби безпеки України в управлінні національною безпекою. Роль Державної прикордонної служби України в управлінні національною безпекою. Роль Державної фіскальної України в управлінні національною безпекою. Компетенція Збройних Сил України в управлінні національною безпекою. Завдання Управління державної охорони України у сфері управління національною безпекою. Війська цивільної оборони в управлінні національною безпекою. Роль сил спеціального призначення у забезпеченні національної безпеки України.

Література: 1; 4; 8; 10; 12; 14; 16; 18; 20; 23.

Тема 3. Нормативно-правове забезпечення національної безпеки України

Роль права в забезпеченні національної безпеки України. Основні положення Закону України “Про основи національної безпеки України”. Основні положення Стратегії національної безпеки України. Правова модель забезпечення національної безпеки України.

Література: 1; 4; 8; 10; 12; 14; 16; 18; 20; 23.

Змістовий модуль 2. Загальна характеристика складових національної безпеки

Тема 4. Економічна безпека держави

Зміст та структура економічної безпеки держави. Національні економічні інтереси та критерії економічної безпеки. Чинники та загрози економічній безпеці держави.

Література: 1; 4; 8; 10; 12; 14; 16; 18; 20; 23.

Тема 5. Військова безпека держави

Стратегія військової безпеки. Чинники та загрози військовій безпеці України. Існуючі та прогнозовані загрози військовій безпеці України. Система забезпечення військової безпеки і умови її формування. Складові системи військової безпеки і їх повноваження. Аналіз стану системи військової безпеки.

Література: 1; 4; 8; 10; 12; 14; 16; 18; 20; 23.

Тема 6. Геополітична безпека держави

Поняття та зміст геополітичної безпеки. Джерела геополітичної безпеки. Основні закони геополітичної безпеки. Загальна характеристика України як

суб'єкта геополітики. Сучасні загрози геополітичній безпеці. Система забезпечення геополітичної безпеки. Пріоритетні напрями забезпечення геополітичної безпеки.

Література: 1; 4; 8; 10; 12; 14; 16; 18; 20; 23.

Тема 7. Екологічна безпека держави

Поняття та зміст екологічної безпеки держави. Екологічні закони та головні принципи екологічної безпеки. Основні риси та критерії екологічної безпеки. Поняття та види загроз національній безпеці в екологічній сфері. Напрями забезпечення національної безпеки в екологічній сфері.

Література: 1; 4; 8; 10; 12; 14; 16; 18; 20; 23.

3. НАВЧАЛЬНО-ТЕМАТИЧНИЙ ПЛАН **Структура залікового кредиту з дисципліни** **«Управління національною безпекою»**

Денна форма

№	Тема	Кількість годин			
		Лекції	Практичні заняття	Самостійна робота	Індивідуальна робота
<i>Змістовий модуль 1. Теоретико-концептуальні засади національної безпеки</i>					
1	Теоретичні основи національної безпеки держави	4	2	14	1
2	Система управління національної безпеки України	6	2	14	-
3	Нормативно-правове забезпечення національної безпеки України	4	2	14	1
<i>Змістовий модуль 2. Загальна характеристика складових національної безпеки</i>					
4	Економічна безпека держави	4	2	14	1
5	Військова безпека держави	4	2	14	-
6	Геополітична безпека держави	4	2	14	1
7	Екологічна безпека держави	4	2	12	1
	Тренінг	–	–	4	–

	Разом	30	15	100	5
--	--------------	-----------	-----------	------------	----------

Заочна форма

№	Тема	Кількість годин			
		Лекції	Практичні заняття	Самостійна робота	Індивідуальна робота
<i>Змістовий модуль 1. Основні положення держави і права</i>					
1	Теоретичні основи національної безпеки держави	2	-	22	-
2	Система управління національної безпеки України	2	2	22	-
3	Нормативно-правове забезпечення національної безпеки України	-	-	20	-
<i>Змістовий модуль 2. Основні галузі національного права</i>					
4	Економічна безпека держави	2	2	20	-
5	Військова безпека держави	-	-	20	-
6	Геополітична безпека держави	-	-	20	-
7	Екологічна безпека держави	-	-	20	-
	Разом	6	4	144	-

4. ОПОРНИЙ КОНСПЕКТ ЛЕКЦІЙ

ТЕМА 1. ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ ДЕРЖАВИ

План.

- 1. Генезис поняття безпека.**
- 2. Національна безпека держави та її складові.**
- 3. Об'єкти та суб'єкти національної безпеки України.**
- 4. Принципи забезпечення національної безпеки.**
- 5. Пріоритети національних інтересів України.**

6. Націобезпекознавство в системі наук. Міждисциплінарний підхід до формування націобезпекознавства.

1. Генезис поняття безпека

Феномен безпеки на всіх етапах розвитку людського співтовариства ніколи не втрачав своєї актуальної практичної значущості, маючи не тільки різні форми прояву, але і різний зміст і сенс.

Сьогодні поняття “безпека” міцно увійшло в життя сучасного суспільства. Будь-яка суверенна і незалежна держава дбає про збереження та примноження духовних і матеріальних цінностей особистості, суспільства та держави у різних сферах життєдіяльності. У сучасному світі безпека розвитку будь-якої держави становить ключову складову її політики. Найактуальнішою вона є для країн, які перебувають у процесі складних трансформацій.

У 21 столітті основними викликами національній безпеці більшості країн стали:

- радикальні організації, що використовують терористичні методи;
- імовірність появи нових ядерних держав;
- боротьба за сфери впливу, передусім у енергетичному секторі;
- продовольча криза;
- схильність до силових методів розв’язання конфліктів.

Проблеми забезпечення безпеки беруть свій початок з моменту появи людини розумної, зародження суспільства та держави. Національна безпека держави тісно пов’язані із проблемами забезпечення її суверенітету, конкурентоспроможності економіки, обороноздатності, підтримання соціальної злагоди в суспільстві, органічного входження країни в систему світогосподарських зв’язків.

Термін “безпека” почав вживатися з 1190 р. і означав спокійний стан духу людини, яка вважала себе захищеною від будь-якої небезпеки. Однак у цьому значенні він не прижився в лексиці народів Західної Європи і до XVII ст. вживався досить рідко.

Порівняно непоширене вживання терміна “безпека” протягом майже шести століть пояснюється, зокрема, тим, що із середини XII ст. більше поширення отримав інший феномен – поліція. Значення його було надзвичайно широким: він трактувався як державний устрій, державне управління, мета якого – всезагальне благо та безпека.

У XVII-XVIII ст. практично в усіх країнах панувала думка, що головна мета держави – всезагальний добробут та безпека, тому термін “безпека” отримав у цей час нове трактування: стан, ситуація спокою, коли немає реальної небезпеки, а також матеріальні, економічні, політичні умови, відповідні органи та організації, що сприяють утворенню такої ситуації.

Появу терміна “національна безпека” приписують 26-му президенту США Т. Рузвельту, який на початку XX ст. визначив її як сукупність умов, що надійно забезпечують національний суверенітет, захист стратегічних інтересів і повноцінний розвиток суспільства, життя та здоров'я усіх його громадян. Таке визначення увійшло в світову політику і науку.

В Україні термін безпека вперше офіційно наводиться у “Положенні про заходи щодо охорони державного порядку та громадського спокою” від 14 серпня 1881 р. і ототожнюється з “громадською безпекою”.

2. Національна безпека держави та її складові

У теорії безпеки розрізняють три рівні: безпека особи, суспільства і держави. Їх місце і роль досить динамічні і визначаються характером суспільних відносин, політичним устроєм, ступенем внутрішніх та зовнішніх загроз. Авторитарні та тоталітарні режими висувають на перший план безпеку держави за рахунок безпеки особи. Для демократичної країни безпека держави і суспільства є не самоціллю, а функцією забезпечення свободи та безпеки людини.

Безпека особи полягає у формуванні комплексу правових та моральних норм, суспільних інститутів та установ, які надавали б їй змогу розвивати і реалізовувати свої здібності й забезпечувати потреби, не відчуваючи протидії з боку держави та суспільства.

Безпека суспільства передбачає наявність суспільних інститутів, норм, розвинутих форм суспільної свідомості, що дають змогу реалізувати права і свободи всіх груп населення та протидіяти розколу суспільства.

Національна безпека – це багатопланове поняття, до складу якого входять оборонна, екологічна, енергетична, демографічна, інформаційна безпеки.

У ст. 17 Конституції України зазначається, що “захист суверенітету і територіальної цілісності України, забезпечення її економічної та інформаційної безпеки є найважливішими функціями держави, справою всього Українського народ”, а в ст. 3 підкреслюється, що “людина, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканість і безпека визнаються в Україні найвищою соціальною цінністю”.

З погляду історичної значущості, людська цивілізація зафіксувала для себе збереження і захист п'яти головних узагальнених цінностей: держава, релігія, економіка, наука, мистецтво. Які і означають ту або іншу безпеку: політичну (збереження певної еліти); економічну (захист матеріальної приватної власності) і духовну (збереження етнопонаціональних традицій). Проте реалії сучасного часу висувають на перший план не узагальнені цінності, а безпеку і збереження конкретних людей, що реально живуть, груп, суспільств незалежно від їх політичних, економічних і національних відмінностей.

Надаючи належне місце забезпеченню національної безпеки в усіх її аспектах, Верховна Рада України в січні 1997 р. схвалила Концепцію (основи державної політики) національної безпеки України. У червні 2018 р. Верховна Рада України ухвалила Закон України “Про основи національної безпеки України”, який набрав чинності з 30 липня 2018 р.

Відповідно до Закону України “Про основи національної безпеки України” від 21 червня 2018 року № 2469-VII, національна безпека – захищеність державного суверенітету, територіальної цілісності, демократичного конституційного ладу та інших національних інтересів України від реальних та потенційних загроз.

Отже, національна безпека – це властивість держави, що дозволяє їй не допускати ситуацій, небезпечних для людей і навколишнього середовища.

3. Об'єкти та суб'єкти національної безпеки України

Об'єктами національної безпеки є:

- людина і громадянин – їхні конституційні права і свободи;
- суспільство – його духовні, морально-етичні, культурні, історичні, інтелектуальні та матеріальні цінності, інформаційне і навколишнє природне середовище і природні ресурси;
- держава – її конституційний лад, суверенітет, територіальна цілісність і недоторканність.

Суб'єктами забезпечення національної безпеки є:

- Президент України;
- Верховна Рада України;
- Кабінет Міністрів України;
- Рада національної безпеки і оборони України;
- Міністерства та інші центральні органи виконавчої влади;
- Національний банк України;
- суди загальної юрисдикції;
- прокуратура України;
- місцеві державні адміністрації та органи місцевого самоврядування;
- Збройні Сили України, Служба безпеки України, Служба зовнішньої розвідки України, Державна прикордонна служба України та інші військові формування, утворені відповідно до законів України.

4. Принципи забезпечення національної безпеки

Державна політика у сферах національної безпеки і оборони спрямована на захист: людини і громадянина – їхніх життя і гідності, конституційних прав і свобод, безпечних умов життєдіяльності; суспільства – його демократичних цінностей, добробуту та умов для сталого розвитку; держави – її конституційного ладу, суверенітету, територіальної цілісності та недоторканності; території навколишнього природного середовища – від надзвичайних ситуацій.

Основними принципами, що визначають порядок формування державної політики у сферах національної безпеки і оборони, є:

- 1) верховенство права, підзвітність, законність, прозорість та дотримання засад демократичного цивільного контролю за функціонуванням сектору безпеки і оборони та застосуванням сили;
- 2) дотримання норм міжнародного права, участь в інтересах України у міжнародних зусиллях з підтримання миру і безпеки, міждержавних системах та механізмах міжнародної колективної безпеки;
- 3) розвиток сектору безпеки і оборони як основного інструменту реалізації державної політики у сферах національної безпеки і оборони.

5. Пріоритети національних інтересів України

Фундаментальними національними інтересами України є:

1) державний суверенітет і територіальна цілісність, демократичний конституційний лад, недопущення втручання у внутрішні справи України;

2) сталий розвиток національної економіки, громадянського суспільства і держави для забезпечення зростання рівня та якості життя населення;

3) інтеграція України в європейський політичний, економічний, безпековий, правовий простір, набуття членства в Європейському Союзі та в Організації Північноатлантичного договору, розвиток рівноправних взаємовигідних відносин з іншими державами.

Державна політика у сферах національної безпеки і оборони спрямовується на забезпечення воєнної, зовнішньополітичної, державної, економічної, інформаційної, екологічної безпеки, кібербезпеки України тощо.

Загрози національній безпеці України та відповідні пріоритети державної політики у сферах національної безпеки і оборони визначаються у Стратегії національної безпеки України, Стратегії воєнної безпеки України, Стратегії кібербезпеки України, інших документах з питань національної безпеки і оборони, які схвалюються Радою національної безпеки і оборони України і затверджуються указами Президента України.

6. Націобезпекознавство в системі наук. Міждисциплінарний підхід до формування націобезпекознавства

Націобезпекознавство становить собою сучасний міждисциплінарний напрям фундаментальної науки і вивчає рівень забезпеченості інтересів нації від небезпек природного, техногенного і антропогенного характеру, а також через дослідження самоорганізації систем дестабілізації.

Сутність головної ідеї концепції полягає у тому, що пропонується поряд з принципами дослідження організаційних структур (застосування методу екстраполяції, виявлення дисфункції СНБ на основі виявлення загроз, небезпек системі) застосовувати принципи дослідження самоорганізаційних структур: дослідження СНБ як складної, відкритої нелінійної динамічної системи, поцінування допустимих механізмів самоорганізації, прогнозування фундаментальних параметрів еволюції системи. При цьому концепція побудови СНБ розглядається як важлива складова концепції забезпечення безпеки нації.

Націобезпекознавство – система знань, яка описує і пояснює сукупність явищ у сфері національної безпеки і зводить відкриті у цій галузі закони до єдиної стрункої органічної системи, об'єднаної загальною ідеєю побудови сильної і розвиненої, самостійної та незалежної держави.

При розробленні націобезпекознавства слід ґрунтуватися на таких принципах:

- адекватність наукової теорії описуваному об'єкту;
- повнота опису певної галузі дійсності;
- необхідність пояснення взаємозв'язків між різними компонентами в межах самої теорії, що забезпечує перехід від одних тверджень до інших;
- внутрішня несуперечність теорії та її відповідність дослідним даним.

До головних об'єктів дослідження належать:

- встановлення фундаментальних закономірностей переходу системи від динамічної рівноваги до хаосу.

ТЕМА 2. СИСТЕМА УПРАВЛІННЯ НАЦІОНАЛЬНОЮ БЕЗПЕКОЮ УКРАЇНИ

План.

- 1. Поняття системи управління національною безпекою.**
- 2. Структура системи управління національною безпекою.**
- 3. Президент України у забезпеченні національної безпеки України.**
- 4. Рада національної безпеки і оборони України як орган стратегічного управління національною безпекою.**
- 5. Кабінет Міністрів України в сфері управління національною безпекою.**
- 6. Повноваження Верховної Ради України в сфері забезпечення національної безпеки.**
- 7. Сили забезпечення національної безпеки України.**
- 8. МВС в управлінні національною безпекою.**
- 9. Національна гвардія України в управлінні національною безпекою.**
- 10. Служби безпеки України в управлінні національною безпекою.**
- 11. Державна прикордонна служба України в управлінні національною безпекою.**
- 12. Державної фіскальна служба України в управлінні національною безпекою.**
- 13. Збройні Сили України в управлінні національною безпекою.**
- 14. Завдання Управління державної охорони України у сфері управління національною безпекою.**
- 15. Війська цивільної оборони в управлінні національною безпекою.**
- 16. Роль сил спеціального призначення у забезпеченні національної безпеки України.**

1. Поняття системи управління національною безпекою

Будь-який вид управлінської діяльності пов'язаний з управлінням людьми, об'єднаними в рамках певних систем безпеки. Отже, управлінська діяльність в сфері національної безпеки – це, перш за все, управління соціальними колективами людей, які повинні розглядатися як соціально керовані системи.

Система управління національною безпекою є складною системою, створеною для збору, аналізу і переробки інформації з метою отримання максимального кінцевого результату при певних обмеженнях (політичний імідж, економічна та військова могутність тощо).

Характерними рисами системи управління національною безпекою є:

- процес забезпечення національної безпеки, який має просторові і часові обмеження;
- складові, які сприймають вхідні дані, взаємодіють із навколишнім середовищем, здійснюють прямий і зворотний зв'язок і чинять вплив як один на одного, так і на усю систему;
- зв'язки між елементами та зовнішнім середовищем;

- наявність суб'єктів управління національною безпекою;
- існування комплексу методів управління національною безпекою;
- наявність засобів управління.

Найбільш загальна модель системи управління національною безпекою відображена у взаємодії двох елементів: управляємої частини системи – об'єкта управління (особа, суспільство, держава) і управляючої частини системи (суб'єкта управління).

Розглядаючи систему управління національною безпекою конкретного рівня, ми завжди повинні фіксувати і порівнювати її системні характеристики. Це дозволяє краще зрозуміти цю систему і визначити до якого класу складності вона належить.

Щоб удосконалювати систему управління з використанням комп'ютерної техніки, організаційне проектування необхідно доводити до такого рівня, при якому забезпечується чіткість розподілу обов'язків керівників і виконавців.

Необхідно закріпити персональну відповідальність керівників і виконавців. При проектуванні системи управління потрібно чітко фіксувати, хто і що робить у системі управління, хто за що відповідає.

2. Структура системи управління національною безпекою

Проведений структурно-функціональний аналіз повноважень органів державної влади дозволив зробити ряд висновків, важливим серед яких є той, що сучасна система управління національною безпекою потребує удосконалення. Розглянемо наступну структуру управління національною безпекою. Складовими даної структури є органи влади й управління усіх гілок влади, а також громадські організації та окремі громадяни відповідно до чинного законодавства.

Структура системи управління національною безпекою має наступний вигляд:

- 1) Президент України;
- 2) Рада національної безпеки і оборони України;
- 3) Кабінет Міністрів України, Верховна Рада України, Конституційний Суд України, суди загальної юрисдикції;
- 4) центральні органи виконавчої влади;
- 5) місцеві органи виконавчої влади, та органи місцевого самоврядування в межах делегованих Кабінетом Міністрів України повноважень;
- 6) система суб'єктів недержавної форми власності.

3. Президент України у забезпеченні національної безпеки України

Президент України, відповідно до ст. 106 Конституції України, а також ст. 13 Закону України “Про основи національної безпеки України” як глава держави, гарант державного суверенітету, територіальної цілісності України, додержання Конституції України, прав і свобод людини і громадянина та Верховний Головнокомандувач Збройних сил України і Голова Ради національної безпеки і оборони України:

- 1) забезпечує державну незалежність та національну безпеку;

2) є Верховним Головнокомандувачем Збройних Сил України, як Верховний Головнокомандувач видає накази і директиви з питань оборони;

3) очолює Раду національної безпеки і оборони України, вводить у встановленому порядку в дію її рішення;

4) видає укази і розпорядження з питань національної безпеки і оборони, які є обов'язковими до виконання на території України, зокрема указами Президента України затверджуються Стратегія національної безпеки України, Стратегія воєнної безпеки України, інші стратегії, доктрини, концепції, якими визначаються актуальні загрози національній безпеці, основні напрями і завдання державної політики у сферах національної безпеки і оборони, розвитку сектору безпеки і оборони;

5) звертається з посланнями до народу та із щорічними і позачерговими посланнями до Верховної Ради України про внутрішнє і зовнішнє становище України;

6) реалізує право законодавчої ініціативи у Верховній Раді України щодо законодавчого врегулювання питань національної безпеки і оборони;

7) вносить до Верховної Ради України подання про призначення Міністра оборони України;

8) вносить до Верховної Ради України подання про призначення на посаду та звільнення з посади Голови Служби безпеки України;

9) призначає на посади та звільняє з посад Секретаря Ради національної безпеки і оборони України та його заступників;

10) призначає на посади та звільняє з посад вище командування Збройних Сил України за поданням Міністра оборони України, а також вище командування інших військових формувань за поданням керівників органів центральної виконавчої влади, яким підпорядковуються відповідні військові формування;

11) здійснює загальне керівництво розвідувальними органами України;

12) вносить до Верховної Ради України подання про оголошення стану війни та у разі збройної агресії проти України приймає рішення про застосування Збройних Сил України та інших утворених відповідно до законів України військових формувань;

13) приймає відповідно до закону рішення про загальну або часткову мобілізацію та введення воєнного стану в Україні або в окремих її місцевостях у разі загрози нападу, небезпеки державній незалежності України;

14) приймає у разі необхідності рішення про введення в Україні або в окремих її місцевостях надзвичайного стану, а також оголошує у разі необхідності окремі місцевості України зонами надзвичайної екологічної ситуації з наступним затвердженням цих рішень Верховною Радою України;

15) присвоює вищі військові звання та інші вищі спеціальні звання і класні чини;

16) здійснює інші повноваження, визначені Конституцією України.

4. Рада національної безпеки і оборони України як орган стратегічного управління національною безпекою

Рада національної безпеки і оборони України, відповідно до ст. 34 Закону України “Про Раду національної безпеки і оборони України”, а також ст. 14 Закону України “Про основи національної безпеки України” як координаційний орган з питань національної безпеки і оборони при Президенті України:

- координує та контролює діяльність органів виконавчої влади у сфері національної безпеки і оборони;

- розробляє та розглядає на своїх засіданнях питання, які відповідно до Конституції та законів України, Закону України “Про основи національної безпеки України”, Военної доктрини України належать до сфери національної безпеки і оборони, та подає пропозиції Президентові України щодо:

- визначення стратегічних національних інтересів України, концептуальних підходів та напрямів забезпечення національної безпеки і оборони у політичній, економічній, соціальній, військовій, науково-технологічній, екологічній, інформаційній та інших сферах;

- проектів державних програм, доктрин, законів України, указів Президента України, директив Верховного Головнокомандувача Збройних сил України, міжнародних договорів, інших нормативних актів і документів з питань національної безпеки і оборони;

- удосконалення системи забезпечення національної безпеки та організації оборони, утворення, реорганізації та ліквідації органів виконавчої влади у цій сфері;

- проекту Закону України про Державний бюджет України по статтях, пов'язаних із забезпеченням національної безпеки і оборони України;

- матеріального, фінансового, кадрового, організаційного та іншого забезпечення виконання заходів з питань національної безпеки і оборони;

- заходів політичного, економічного, соціального, воєнного, науково-технологічного, екологічного, інформаційного та іншого характеру відповідно до масштабу потенційних та реальних загроз національним інтересам України;

- доручень, пов'язаних з вивченням конкретних питань та здійсненням відповідних досліджень у сфері національної безпеки й оборони, органам виконавчої влади та науковим закладам України;

- залучення контрольних, інспекційних і наглядових органів, що функціонують у системі виконавчої влади, до здійснення контролю за своєчасністю та якістю виконання прийнятих Радою національної безпеки і оборони України рішень, введених в дію указами Президента України;

- забезпечення і контролю надходження та опрацювання необхідної інформації, її збереження, конфіденційності та використання в інтересах національної безпеки України, аналізу на її основі стану і тенденції розвитку подій, що відбуваються в Україні та в світі, визначення потенційних та реальних загроз національним інтересам України.

5. Кабінет Міністрів України в сфері управління національною

безпекою

Кабінет Міністрів України як вищий орган у системі органів виконавчої влади, відповідальний перед Президентом України та підконтрольний і підзвітний Верховній Раді України у межах, передбачених статтями 85, 87 Конституції України, відповідно до ст. 116 Конституції України, а також ст. Закону України “Про національну безпеку України”:

Кабінет Міністрів України відповідно до статей 113, 116, 117 Конституції і законів України здійснює контроль за дотриманням законодавства та реалізацією державної політики у сферах національної безпеки і оборони, звітує з цих питань перед Президентом України і Верховною Радою України.

Кабінет Міністрів України забезпечує цивільний контроль за діяльністю Збройних Сил України, Державної спеціальної служби транспорту, Національної поліції України, Національної гвардії України, Державної прикордонної служби України, Державної служби України з надзвичайних ситуацій, Державної міграційної служби України, Державної служби спеціального зв'язку та захисту інформації України, інших органів виконавчої влади, які входять до сектору безпеки і оборони України.

Центральні органи виконавчої влади, що мають у підпорядкуванні утворені відповідно до законів України військові формування, розвідувальні та правоохоронні органи:

- 1) забезпечують цивільний контроль у межах своїх повноважень;
- 2) створюють необхідні умови для здійснення іншими суб'єктами цивільного контролю передбачених законами повноважень;
- 3) забезпечують об'єктивне і своєчасне інформування Президента України, Верховної Ради України, Кабінету Міністрів України, Ради національної безпеки і оборони України про стан справ у підпорядкованих органах сектору безпеки і оборони;
- 4) інформують із цих питань громадськість у порядку, визначеному цим та іншими законами України.

Окрім цього, з аналізу нормативно-правової бази, що регулює діяльність Кабінету Міністрів України, можна виділити також і інші функції та завдання в сфері національної безпеки, а саме:

- визначає потреби у витратах на забезпечення національної безпеки, забезпечує виконання затвердженого Верховною Радою України Державного бюджету України щодо фінансування заходів у сфері національної безпеки;
- організовує розроблення і виконання державних програм розвитку Збройних сил України, інших військових формувань та розвитку озброєння і військової техніки, інших програм (планів) з питань оборони;
- здійснює передбачені законодавством заходи щодо формування, розміщення, фінансування та виконання державного оборонного замовлення на поставку (закупівлю) продукції, виконання робіт, надання послуг для потреб Збройних сил України, інших військових формувань.

6. Повноваження Верховної Ради України в сфері забезпечення

національної безпеки

Відповідно до ст. 7 Закону України “Про національну безпеку України” Верховна Рада України в межах повноважень, визначених Конституцією України:

- визначає засади внутрішньої та зовнішньої політики, основи національної безпеки;
- формує законодавчу базу в цій сфері;
- схвалює рішення з питань введення надзвичайного і воєнного стану, мобілізації, визначення загальної структури, чисельності, функцій Збройних сил України та інших військових формувань, створених відповідно до законів України.

Верховна Рада України у межах, визначених у ст. 85 Конституції України повноважень:

- здійснює законодавче регулювання та контроль за діяльністю органів державної влади та посадових осіб щодо здійснення ними відповідних повноважень у сфері національної безпеки і оборони;
- приймає закони у сфері національної безпеки;
- визначає засади внутрішньої та зовнішньої політики;
- заслуховує щорічні та позачергові послання Президента України про внутрішнє і зовнішнє становище України;
- оголошує за поданням Президента України стан війни й укладення миру;
- схвалює рішення Президента України про використання Збройних сил України та інших військових формувань у разі збройної агресії проти України;
- здійснює контроль за діяльністю Кабінету Міністрів України у сфері національної безпеки відповідно до Конституції України;
- затверджує загальну структуру, чисельність і визначає функції окремих суб'єктів забезпечення національної безпеки (Збройних сил України, Служби безпеки України, інших утворених відповідно до законів України військових формувань, а також Міністерства внутрішніх справ України);
- схвалює рішення про надання військової допомоги іншим державам, про направлення підрозділів Збройних Сил України до іншої держави чи про допуск підрозділів збройних сил інших держав на територію України.

7. Сили забезпечення національної безпеки України

Одразу ж зауважимо, що свого часу як у КНБ, так і у нинішньому Законі України “Про національну безпеку України” вживається термін “воєнна організація держави”. Згідно з КНБ воєнна організація держави включала в себе Збройні сили України, Службу безпеки України, внутрішні війська, органи і підрозділи Міністерства внутрішніх справ України, Прикордонні війська України, військові підрозділи Міністерства України з питань надзвичайних ситуацій та у справах захисту населення від наслідків Чорнобильської катастрофи, інші військові формування, утворені відповідно до Конституції України, які мали забезпечити оборону України, захист її суверенітету, територіальної цілісності і недоторканності її кордонів; протидію

зовнішнім і внутрішнім загрозам воєнного характеру; боротися з організованою злочинністю; забезпечувати захист населення в разі катастроф, стихійних лих, небезпечних соціальних конфліктів, епідемій тощо.

Водночас у нинішньому Законі України “Про національну безпеку України”, окрім воєнної організації держави, серед суб'єктів забезпечення національної безпеки окремо виділені правоохоронні органи. Тому воєнна організація – сукупність органів державної влади, військових формувань, утворених відповідно до законів України, діяльність яких перебуває під демократичним цивільним контролем з боку суспільства і безпосередньо спрямована на захист національних інтересів України від зовнішніх загроз, а правоохоронні органи – органи державної влади, на які Конституцією і законами України покладено здійснення правоохоронних функцій.

Відповідно, Воєнна організація забезпечує оборону України, захист її суверенітету, територіальної цілісності і недоторканності кордонів; протидіє зовнішнім загрозам воєнного характеру; а правоохоронні органи ведуть боротьбу із злочинністю і протидіють тероризму, забезпечують захист і врятування населення в разі виникнення надзвичайних ситуацій техногенного і природного характерів.

Система цивільного контролю складається з контролю, що здійснюється Президентом України; контролю, що здійснюється Верховною Радою України; контролю, що здійснюється Радою національної безпеки і оборони України; контролю, що здійснюється Кабінетом Міністрів України, органами виконавчої влади та органами місцевого самоврядування; судового контролю; громадського контролю.

8. МВС України в управлінні національною безпекою

Міністерство внутрішніх справ України є центральним органом виконавчої влади, що забезпечує формування та реалізує державну політику у сферах:

1) забезпечення охорони прав і свобод людини, інтересів суспільства і держави, протидії злочинності, підтримання громадської безпеки і правопорядку, а також надання поліцейських послуг;

2) захисту державного кордону України та охорони суверенних прав України в її виключній (морській) економічній зоні;

3) цивільного захисту, захисту населення і територій від надзвичайних ситуацій та запобігання їх виникненню, ліквідації надзвичайних ситуацій, рятувальної справи, гасіння пожеж, пожежної та техногенної безпеки, діяльності аварійно-рятувальних служб, а також гідрометеорологічної діяльності;

4) міграції (імміграції та еміграції), зокрема протидії нелегальній (незаконній) міграції, громадянства, реєстрації фізичних осіб, зокрема біженців та інших визначених законодавством категорій мігрантів.

Міністерство внутрішніх справ України очолює Міністр внутрішніх справ України, який призначається на посаду Верховною Радою України за поданням Прем'єр-міністра України.

Міністр внутрішніх справ України за посадою входить до складу Ради національної безпеки і оборони України.

Міністр внутрішніх справ України відповідає за формування державної політики у сферах, що належать до компетенції Міністерства внутрішніх справ України, здійснює повноваження, визначені законодавством України.

Діяльність Національної поліції України, Національної гвардії України, Державної прикордонної служби України, Державної служби України з надзвичайних ситуацій та Державної міграційної служби України спрямовується і координується Кабінетом Міністрів України через Міністра внутрішніх справ України.

Національна поліція України є центральним органом виконавчої влади, що забезпечує громадську безпеку і порядок, охорону прав і свобод людини, інтересів суспільства і держави, протидію злочинності, а також надає визначені законом послуги з допомоги особам, які з особистих, економічних, соціальних причин або внаслідок надзвичайних ситуацій потребують такої допомоги.

9. Національна гвардія України в управлінні національною безпекою

Національна гвардія України є військовим формуванням з правоохоронними функціями, призначеним для виконання завдань із захисту та охорони життя, прав, свобод і законних інтересів громадян, суспільства і держави від злочинних та інших протиправних посягань, охорони громадського порядку та забезпечення громадської безпеки, а також у взаємодії з іншими органами – із забезпечення державної безпеки і захисту державного кордону України, припинення терористичної діяльності, діяльності незаконних воєнізованих або збройних формувань, організованих злочинних груп та організацій.

У мирний час Національна гвардія України входить до складу сил безпеки і виконує правоохоронні функції, а також розвиває спроможності, необхідні для виконання завдань у складі сил оборони.

Із введенням воєнного стану Національна гвардія України приводиться в готовність до виконання завдань за призначенням в умовах дії правового режиму воєнного стану, входить до сил оборони, виконує завдання та підпорядковується відповідно до положень Закону України “Про правовий режим воєнного стану” та Закону України “Про Національну гвардію України”.

10. Служби безпеки України в управлінні національною безпекою

Основними функціями СБУ із забезпечення національної безпеки України згідно з чинним законодавством є:

- 1) забезпечення внутрішньої і зовнішньої безпеки держави;
- 2) забезпечення інформаційної безпеки;
- 3) здійснення розвідувальної та контррозвідувальної діяльності;
- 4) боротьба зі злочинами, розслідування яких віднесено до компетенції СБУ;

- 5) боротьба із розвідувально-підривною діяльністю іноземних держав;
- 6) забезпечення державної таємниці;
- 7) забезпечення особистої безпеки;
- 8) забезпечення режиму воєнного та надзвичайного станів;
- 9) захист державного суверенітету, конституційного ладу, територіальної цілісності, економічного, науково-технічного і оборонного потенціалу України;
- 10) захист законних інтересів держави та прав громадян від розвідувально-підривної діяльності іноземних спеціальних служб, посягань з боку окремих організацій, груп та осіб;
- 11) боротьба зі злочинами проти миру і безпеки людства;
- 12) боротьба з нелегальною міграцією;
- 13) боротьба з тероризмом;
- 14) боротьба з корупцією і організованою злочинністю;
- 15) боротьба з іншими протиправними діями, що безпосередньо створюють загрозу життєво важливим інтересам України.

11. Державна прикордонна служба України в управлінні національною безпекою

Відповідно до ч. 1 ст. 6 Закону України “Про Державну прикордонну службу України” Державна прикордонна служба є правоохоронним органом спеціального призначення.

Згідно зі ст. 1 закону на Державну прикордонну службу України покладаються завдання щодо забезпечення недоторканності державного кордону та охорони суверенних прав України в її виключній (морській) економічній зоні.

Функції Державної прикордонної служби України в сфері забезпечення національної безпеки:

- захист державного кордону та суверенних прав України у її виключній (морській) економічній зоні та на континентальному шельфі;
- відбиття вторгнення на територію України озброєних формувань, припинення збройних та інших провокацій на державному кордоні України, захист від злочинних посягань населення і власності у всіх її формах;
- забезпечувати виконання зобов'язань, що випливають з міжнародних договорів України, з питань режиму державного кордону України та виключної (морської) економічної зони України;
- здійснювати спільні заходи із Службою безпеки України в межах наданої їм компетенції з питань охорони державного кордону України, а також контролювати самотійно чи разом з органами внутрішніх справ підтримання прикордонного режиму.

12. Державна фіскальна служба в управлінні національною безпекою

Відповідно до ст. 11 Митного Кодексу України, до основних завдань митної служби в сфері національної безпеки належать:

- захист економічних інтересів України;
- сприяння захисту інтелектуальної власності учасників зовнішньоекономічних зв'язків, інших юридичних та фізичних осіб;
- здійснення спільно з іншими уповноваженими органами державної влади заходів щодо захисту інтересів споживачів товарів і додержання учасниками зовнішньоекономічних зв'язків державних інтересів на зовнішньому ринку;
- боротьба з контрабандою та порушенням митних правил. Для боротьби з порушеннями митних правил, охорони територій, будівель, споруд та приміщень митних органів, охорони та супроводження товарів і транспортних засобів, забезпечення охорони зон митного контролю створюються спеціальні підрозділи митних органів – митна варта. До основних завдань, згідно зі ст. 21 Митного кодексу входять:
 - 1) здійснення заходів, пов'язаних із виявленням, розкриттям, припиненням, профілактикою порушень митних правил, запобіганням таким порушенням;
 - 2) охорона будинків, споруд, приміщень митних органів та інших об'єктів митної інфраструктури, зон митного контролю від будь-яких протиправних посягань;
 - 3) фізичний захист співробітників митних органів, інших осіб, а також товарів, які перебувають у зоні митного контролю, від протиправних дій;
 - 4) локалізація разом з іншими органами конфліктних ситуацій у зоні діяльності митних органів;
 - 5) участь у ліквідації наслідків катастроф, аварій, стихійного лиха та екологічного забруднення в зоні діяльності митних органів.

13. Збройні Сили України в управлінні національною безпекою

Збройні Сили України є військовим формуванням, на яке відповідно до Конституції України покладаються оборона України, захист її суверенітету, територіальної цілісності та недоторканності.

Збройні Сили України забезпечують стримування та відсіч збройної агресії проти України, охорону повітряного простору держави та підводного простору у межах територіального моря України, у випадках, визначених законом, беруть участь у заходах, спрямованих на боротьбу з тероризмом.

Головнокомандувач Збройних Сил України призначається на посаду за поданням Міністра оборони України та звільняється з посади Президентом України. Головнокомандувач Збройних Сил України підпорядковується Президентові України та Міністру оборони України.

Головнокомандувач Збройних Сил України відповідає за готовність до виконання покладених завдань і за безпосереднє військове керівництво та управління застосуванням Збройних Сил України, а також переданих в його підпорядкування сил і засобів інших складових сил оборони. Головнокомандувач Збройних Сил України підзвітний Президенту України та Міністру оборони України з питань досягнення воєнно-стратегічних цілей у

сфері оборони військовими силами і засобами, а також підтримання спроможностей цих сил і засобів до застосування.

Генеральний штаб Збройних Сил України є головним органом військового управління з планування оборони держави, стратегічного планування застосування Збройних Сил України та визначених сил і засобів інших складових сил оборони, координації і контролю за виконанням завдань у сфері оборони органами виконавчої влади, органами місцевого самоврядування та силами оборони у межах, визначених законами України, актами Президента України та Кабінету Міністрів України.

14. Завдання Управління державної охорони України у сфері управління національною безпекою

Відповідно до ст. 1 Закону України “Про державну охорону органів державної влади України та посадових осіб” державна охорона органів державної влади України та посадових осіб – це система організаційно-правових, режимних, оперативно-розшукових, інженерно-технічних та інших заходів, які здійснюються спеціально уповноваженими державними органами з метою забезпечення нормального функціонування органів державної влади України, безпеки посадових осіб та об'єктів, визначених цим Законом.

Відповідно до ст. 12 на Управління державної охорони України покладаються завдання:

- здійснення державної охорони щодо органів державної влади України;
- забезпечення безпеки посадових осіб, визначених цим Законом, за місцем їх перебування як на території України, так і за її межами;
- забезпечення безпеки членів сімей посадових осіб, визначених цим Законом, які проживають разом з ними або супроводжують їх;
- запобігання протиправних посягань на посадових осіб і членів їхніх сімей та об'єкти, щодо яких здійснюється державна охорона, їх виявлення та припинення;
- охорони об'єктів, визначених цим Законом;
- забезпечення безпечної експлуатації транспортних засобів, призначених для визначених цим Законом посадових осіб.

15. Війська цивільної оборони в управлінні національною безпекою

До основних завдань військ Цивільної оборони України належать:

- здійснення заходів щодо підтримання органів управління, сил і засобів військ Цивільної оборони України в стані постійної готовності до виконання поставлених завдань;
- нагромадження, розміщення, зберігання та своєчасне відновлення озброєння, військової та спеціальної техніки, інших матеріально-технічних засобів, призначених для проведення аварійно-рятувальних робіт у мирний та воєнний час;
- проведення рятувальних та інших невідкладних робіт у зонах надзвичайної екологічної ситуації, осередках ураження та районах стихійного лиха;

- захист навколишнього природного середовища та локалізація зони впливу шкідливих і небезпечних факторів, що виникають під час аварій та катастроф;
- проведення піротехнічних робіт, пов'язаних із знешкодженням вибухонебезпечних предметів;
- попередження надзвичайних ситуацій техногенного та природного характеру та ліквідація їх наслідків;
- захист населення від наслідків аварій, катастроф, великих пожеж, стихійного лиха та застосування засобів ураження;
- організація життєзабезпечення населення під час аварій, катастроф, стихійного лиха та у воєнний час;
- створення систем аналізу і прогнозування управління, оповіщення і зв'язку, спостереження і контролю за радіоактивним, хімічним і бактеріологічним зараженням, підтримання їх готовності для сталого функціонування у надзвичайних ситуаціях мирного і воєнного часів;
- сприяння Збройним Силам України в обороні України, захисті її суверенітету, територіальної цілісності і недоторканності.

16. Роль сил спеціального призначення у забезпеченні національної безпеки України

Війська спеціального призначення забезпечують унікальний оперативний, дійовий, випробуваний і дуже доречний набір засобів, що зміцнюють регіональну стабільність і сприяють міжнародному взаєморозумінню.

Відтак, роль сил спеціального призначення у забезпеченні національної безпеки України полягатиме у наступному:

- забезпечення реалізації національних інтересів як зсередини, так і ззовні країни;
- зміцнення авторитету України на міжнародній арені;
- забезпечення роботи дипломатичних представництв і їх персоналу за кордоном;
- боротьба з міжнародним тероризмом, наркоторгівлею, торгівлею людьми та нелегальною міграцією;
- надання допомоги у підготовці та перепідготовці аналогічних закордонних підрозділів щодо розв'язання проблем у сфері управління безпекою;
- сприяння в організації внутрішньої оборони країн союзників України;
- сприяння загальній регіональній та міжнародній стабільності;
- сприяння взаємному розумінню держав у сфері безпеки;
- забезпечення дійового використання сил і засобів для творення української стратегії.

ТЕМА 3. СИСТЕМА НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ

План.

1. Поняття, зміст та класифікація національних інтересів

2. **Загрози національній безпеці: сутність, класифікація та зміст**
3. **Складові національної безпеки та їх характеристика**

1. Поняття, зміст та класифікація національних інтересів

Фундаментальним елементом системи національної безпеки та основою національної безпеки є захист національних інтересів. Від їх визначення залежать напрями функціонування системи національної безпеки, тому зосередимось на детальному розгляді цього поняття.

Національні інтереси – життєво важливі матеріальні, інтелектуальні і духовні цінності Українського народу як носія суверенітету і єдиного джерела влади в Україні, визначальні потреби суспільства і держави, реалізація яких гарантує державний суверенітет України та її прогресивний розвиток (зг. Закону України “Про основи національної безпеки України”).

Національні інтереси України відображають:

- фундаментальні цінності та прагнення українського народу, його потреби в належних умовах життєдіяльності, підвищення стійкості державних інститутів;
- розвиток української нації, історичної свідомості та національної гідності українців, розвиток етнічної, культурної, мовної, релігійної самобутності усіх національностей, що проживають в Україні;
- зміцнення генофонду українського народу, його фізичного і морального здоров'я та інтелектуального потенціалу;
- створення громадянського суспільства, підвищення ефективності діяльності органів державної влади та місцевого самоврядування, розвиток демократичних інститутів для забезпечення прав і свобод людини;
- подолання економічної кризи і створення соціально-орієнтованої ринкової економіки;
- збереження та підвищення науково-технічного потенціалу, утвердження інноваційної моделі розвитку;
- забезпечення технологічної та техногенної безпеки життєдіяльності громадян і суспільства, збереження навколишнього природного середовища та раціональне використання природних ресурсів;
- забезпечення розвитку і функціонування української мови як державної в усіх сферах суспільного життя на всій території України, гарантування вільного розвитку, використання і захисту російської, інших мов національних меншин України;
- забезпечення державного суверенітету, територіальної цілісності та недоторканості кордонів;
- інтеграція України до європейського політичного, економічного правового та до євроатлантичного безпекового простору.

2. Загрози національній безпеці: сутність, класифікація та зміст

Загрози національній безпеці – це явні чи потенційні дії, які ускладнюють або унеможливають реалізацію національних інтересів і створюють небезпеку

для системи національної безпеки, життєзабезпечення її системоутворюючих елементів.

Загрози національній безпеці – наявні та потенційно можливі явища і чинники, що створюють небезпеку життєво важливим національним інтересам України (зг. Закону України “Про основи національної безпеки України”).

Загрози діють головним чином у відповідній сфері національних інтересів, але їх негативний вплив може поширюватися і на національні інтереси в інших сферах життєдіяльності.

Загрози мають кілька стадій розвитку: зародження (початок формування), вияв (знаходження виразних форм), загострення (критична стадія негативного впливу з відповідними наслідками).

Класифікація загроз ставить своїм завданням їх поділ за сутнісними ознаками на окремі групи. Загрози класифікують за такими ознаками:

1. За джерелами походження:

– *природного походження* – передбачають небезпечні геологічні, метеорологічні, гідрологічні, біологічні, медико-біологічні, фізико-хімічні загрози (наприклад, проблеми повеней у Закарпатті);

– *техногенного походження* – транспортні аварії, пожежі, аварії з викидом, небезпечних хімічних, радіоактивних, біологічних речовин, раптове руйнування споруд та будівель тощо;

– *антропогенного походження* – науково-технічні, соціально-медичні, соціально-географічні, соціально-екологічні, економічні, психологічні, демографічні, освітньо-педагогічні, культурно-естетичні, зовнішньополітичні, внутрішньополітичні, інформаційні, прикордонні та ін.

2. За змістом дій:

– *ненавмисні*, викликані помилковими чи ненавмисними діями людини (помилковий запуск ракети тощо);

– *навмисні*, що стали результатом навмисних дій людей (акт тероризму, провокація війни, інформаційні війни тощо).

3. За повнорюваністю вчинення:

– *повторювані* – загрози, які раніше траплялися;

– *продовжувані* – неодноразове здійснення загроз, що складається з низки тотожних загроз, які мають спільну мету.

4. За сферами походження:

– *екзогенні* – джерело дестабілізації системи лежить поза її межами;

– *ендогенні* – алгоритм дестабілізації системи перебуває в самій системі.

3. Складові національної безпеки та їх характеристика

Політична безпека – це стан захищеності політичних інтересів особи, соціальних груп, держав від внутрішніх та зовнішніх загроз, а також система заходів щодо забезпечення цієї захищеності. У багатьох випадках вона ототожнюється з державною безпекою, проте її зміст значно ширший. Політична безпека, як центральний елемент національної безпеки, означає безпеку всього

політичного життя, захищеність прав і свобод громадян, політичних партій, громадсько-політичних об'єднань, рухів, цілісності та незалежності держави від політичного свавілля й екстремізму в середині держави, політичного тиску та агресивних спрямувань на міжнародній арені.

Під *державною безпекою* розуміють захищеність державних інституцій, необхідних для виконання функцій з управління загальносуспільними справами. До них належать державний суверенітет, територіальна цілісність, державний кордон, конституційний лад, державна влада, економічний, науково-технічний і оборонний потенціали.

Економічна безпека – це стан захищеності національної економіки, який забезпечує здійснення економічного суверенітету, економічне зростання в умовах системи міжнародних взаємозв'язків.

Економічна безпека передбачає захист економічного життя від незаконних і підривних фінансово-економічних дій певних громадян, організацій та інших держав. Вона пов'язана з захистом економічних прав і свобод, майна громадян, громадських організацій та держави з забезпеченням економічної рівноправності, свободи торгівлі, економічної діяльності в межах чинного законодавства. Найважливішим чинником економічної безпеки є відповідність системи економічних та виробничих відносин не лише потребам виробництва, а й економічного розвитку країни.

Соціальна безпека відображає стан захищеності соціальних інтересів особи, соціальних груп та суспільства загалом. Від соціальної безпеки залежать забезпечення нормальних умов життя суспільства, недопущення деградації певних соціальних груп, саме виживання української нації. Вона є таким станом правових норм та інститутів безпеки, що забезпечують захист прав і свобод людини, духовних і матеріальних цінностей суспільства.

Інформаційна безпека суспільства і держави характеризується рівнем захищеності, стійкістю основних сфер життєдіяльності (економіки, сфери управління, військової справи тощо) щодо небезпечних, дестабілізуючих інформаційних впливів.

Екологічна безпека – це стан правових норм і відповідних інститутів, що гарантує захист навколишнього середовища, раціональне використання та відновлення природних ресурсів, зберігання і розвиток довкілля для забезпечення повноцінної життєдіяльності людини.

Воєнна (військова) безпека – це стан захищеності прав і свобод громадян, базових інтересів та цінностей суспільства і суверенної держави від можливих зазіхань із застосуванням військової сили. Особливістю воєнної безпеки є те, що вона є частиною державної безпеки і водночас функціонує як самостійне явище.

ТЕМА 4. ЕКОНОМІЧНА БЕЗПЕКА ДЕРЖАВИ

План.

1. Сутність економічної безпеки, її місце й роль в системі

- національної безпеки.**
- 2. Основні різновиди економічної безпеки та її складники.**
- 3. Загрози економічній безпеці.**
- 4. Правове забезпечення економічної безпеки.**

1. Сутність економічної безпеки, її місце й роль в системі національної безпеки

Поняття “економічна безпека” нещодавно увійшло до нормативної лексики і стало повноправним об’єктом дослідження економічної науки. Цей термін почав використовуватися у працях вітчизняних економістів лише на початку 90-х років минулого століття. Проте за цей, порівняно короткий, проміжок часу напрацьовано специфічний категоріальний апарат з використанням невластивих класичній економічній науці термінів (“загроза”, “індикатор безпеки”, “порогове значення” тощо), сформовано відповідний йому методологічний інструментарій аналізу, що свідчить про створення окремої підгалузі економічних досліджень – науки, яка займається вивченням теоретико-методологічних засад забезпечення економічної безпеки держави і має назву “екосестейт”.

Про суттєві розбіжності відносно його дефініції свідчить такий перелік:

- 1) економічна безпека – стан держави, за яким вона забезпечена можливістю створення умов для заможного життя її населення, перспективного розвитку її економіки у майбутньому та зростання добробуту її мешканців;
- 2) економічна безпека – спроможність держави забезпечувати захист національних економічних інтересів від зовнішніх і внутрішніх загроз, здійснювати поступальний розвиток економіки з метою підтримання стабільності суспільства і достатнього оборонного потенціалу за будь-яких умов і варіантів розвитку подій;
- 3) економічна безпека – здатність економіки забезпечувати ефективно задоволення суспільних потреб на національному і міжнародному рівнях;
- 4) економічна безпека – сукупність умов і чинників, які забезпечують незалежність національної економіки, її стабільність та сталість, здатність до постійного оновлення і самовдосконалення;
- 5) економічна безпека – спроможність держави самостійно виробляти й здійснювати власну економічну політику, а також визначати та реалізовувати власні національні інтереси;
- 6) економічна безпека – здатність національної економіки до розширеного самовідтворення з метою задоволення на визначеному рівні потреб власного населення і держави, протистояння дестабілізуючій дії чинників, що створюють загрозу нормальному розвитку країни, забезпечення конкурентоспроможності національної економіки у світовій системі господарювання.

Таким чином, економічна безпека є складним і багатоплановим суспільним явищем, яке характеризується різними сутнісними ознаками та формами прояву. З позицій багатоаспектного підходу визначення поняття “економічна безпека”

нерозривно пов'язане з такими поняттями, як:

- “інтереси” (національні, державні, індивідуальні, корпоративні, суспільні та ін.);
- “стійкість” (національної економіки, економічного розвитку, соціально-економічної системи тощо);
- “незалежність” (економіки від зовнішніх ринків, вироблення національної економічної стратегії без зовнішнього впливу);
- “відтворення” (головним життєво важливим інтересом в економічній сфері для суб'єкта будь-якого рівня – від особи до держави – є відтворення свого існування).

2. Основні різновиди економічної безпеки та її складники

Складовими економічної безпеки є: виробнича, демографічна, енергетична, зовнішньоекономічна, інвестиційно-інноваційна, макроекономічна, продовольча, соціальна, фінансова безпеки.

Розглянемо їх сутність:

- виробнича безпека – це стан виробничої сфери країни, за якого забезпечується максимально ефективно використання наявних виробничих потужностей у країні, їх модернізація та розширене відтворення, зростання рівня інноваційності виробництва та підвищення рівня конкурентоспроможності національної економіки;
- демографічна безпека – це стан захищеності держави, суспільства та ринку праці від демографічних загроз, за якого забезпечується розвиток України з урахуванням сукупності збалансованих демографічних інтересів держави, суспільства й особистості відповідно до конституційних прав громадян України;
- енергетична безпека – це стан економіки, що сприяє ефективному використанню енергетичних ресурсів країни, наявності на енергетичному ринку достатньої кількості виробників та постачальників енергії, а також доступності, диференційованості та екологічності енергетичних ресурсів;
- зовнішньоекономічна безпека – це стан відповідності зовнішньоекономічної діяльності національним економічним інтересам, що забезпечує мінімізацію збитків держави від дії негативних зовнішніх економічних чинників та створення сприятливих умов для розвитку економіки завдяки її активній участі у світовому розподілі праці;
- інвестиційно-інноваційна безпека – це стан економічного середовища у державі, що стимулює вітчизняних та іноземних інвесторів вкладати кошти в розширення виробництва в країні, сприяє розвитку високотехнологічного виробництва, інтеграції науково-дослідної та виробничої сфери з метою зростання ефективності, поглиблення спеціалізації національної економіки на створенні продукції з високою часткою доданої вартості;
- макроекономічна безпека – це стан економіки, за якого досягається збалансованість макроекономічних відтворювальних пропорцій;
- продовольча безпека – це стан виробництва продуктів харчування в країні, що здатний повною мірою забезпечити потреби кожного члена

суспільства в продовольстві належної якості за умови його збалансованості та доступності для кожного члена суспільства;

- соціальна безпека – це стан розвитку держави, за якого держава здатна забезпечити гідний і якісний рівень життя населення незалежно від віку, статі, рівня доходів, сприяти розвитку людського капіталу як найважливішої складової економічного потенціалу країни;

- фінансова безпека – це стан фінансової системи країни, за якого створюються необхідні фінансові умови для стабільного соціально-економічного розвитку країни, забезпечується її стійкість до фінансових шоків та дисбалансів, створюються умови для збереження цілісності та єдності фінансової системи країни. Фінансова безпека, у свою чергу, має такі складові:

- банківська безпека – це рівень фінансової стійкості банківських установ країни, що дає змогу забезпечити ефективність функціонування банківської системи країни та захист від зовнішніх і внутрішніх дестабілізуючих чинників незалежно від умов її функціонування;

- безпека небанківського фінансового сектору – це рівень розвитку фондового та страхового ринків, що дає змогу повною мірою задовольняти потреби суспільства в зазначених фінансових інструментах та послугах;

- боргова безпека – відповідний рівень внутрішньої та зовнішньої заборгованості з урахуванням вартості її обслуговування та ефективності використання внутрішніх і зовнішніх запозичень та оптимального співвідношення між ними, достатній для задоволення нагальних соціально-економічних потреб, що не загрожує суверенітету держави та її фінансовій системі;

- бюджетна безпека – це стан забезпечення платоспроможності та фінансової стійкості державних фінансів, що надає можливість органам державної влади максимально ефективно виконувати покладені на них функції;

- валютна безпека – це стан курсоутворення, який характеризується високою довірою суспільства до національної грошової одиниці, її стійкістю, створює оптимальні умови для поступального розвитку вітчизняної економіки, залучення в країну іноземних інвестицій, інтеграції України до світової економічної системи, а також максимально захищає від потрясінь на міжнародних валютних ринках.

3. Загрози економічній безпеці

Основними внутрішніми загрозами слід вважати:

- ❖ у науково-технічній сфері: руйнування науково-технічного потенціалу, зменшення науково-технічних розробок, скорочення потенціалу фундаментальної науки, невизначеність державної науково-технічної політики, вплив наукових кадрів за кордон або в іншу сферу діяльності;
- ❖ в економічній сфері: скорочення обсягів виробництва у провідних галузях, розрив господарських зв'язків, монополізація економіки, криміналізація суспільства, наявність структурних диспропорцій, великий внутрішній борг, високий рівень зношеності основних фондів, енергетична криза,

- низький рівень продуктивності праці та інвестиційної діяльності;
- ❖ високий рівень інфляції та безробіття, зростання “тіньової” економіки, низький платоспроможний попит населення, цінові диспропорції між промисловістю та сільським господарством, загроза втрати продовольчої незалежності країни, масове ухиляння від сплати податків;
 - ❖ у соціальній сфері: поглиблення диференціації доходів, бідність, погіршення структури харчування, зменшення доступності освіти та медичних послуг, погіршення якості життя, соціальна незахищеність значних верств населення, зниження народжуваності, зростання смертності, неконтрольовані міграційні процеси.

До зовнішніх загроз економічній безпеці країни належать:

- ❖ економічна залежність від імпорту, від’ємне зовнішньоторговельне сальдо, нераціональна структура експорту – надмірний вивіз сировинних ресурсів;
- ❖ втрата позицій на зовнішніх ринках;
- ❖ зростання зовнішньої заборгованості, нераціональне використання іноземних кредитів;
- ❖ неконтрольований вплив валютних ресурсів за кордон, розміщення їх в зарубіжних банках.

Ключовими ризиками і загрозами економічній безпеці слід визначити:

- критичне гальмування економічного розвитку України та погіршення основних макроекономічних показників (макроекономічне розбалансування за головними показниками);
- згортання промислового виробництва;
- зниження економічної активності, насамперед інвестиційної;
- погіршення добробуту населення (домогосподарств) та зростання рівня безробіття;
- посилення боргового тиску, насамперед, у державному секторі;
- підвищення тінізації економічної діяльності.

Виходячи з пріоритетних національних інтересів і загроз економічній безпеці країни визначаються заходи державної політики економічної безпеки, які охоплюють науково-технічну, економічну, соціальну сфери, а також політику, воєнну, екологічну, інформативну сфери для забезпечення в цілому національної безпеки країни.

4. Правове забезпечення економічної безпеки

Правове забезпечення економічної безпеки в Україні (хронологічний підхід)

Дата	Нормативний документ	Основні положення
------	----------------------	-------------------

28.06.1996	Конституція України	Запроваджено до нормативної лексики поняття “економічна безпека”; визначено, що забезпечення економічної безпеки (поряд із захистом суверенітету і територіальної цілісності України) є найважливішою функцією держави і справою всього українського народу
16.01.1997	Концепція (основи державної політики) національної безпеки України	Зазначено, що самозбереження і прогресивний розвиток України як суверенної держави залежать від здійснення цілеспрямованої політики щодо захисту її національних інтересів. Визначено сутність поняття “національна безпека”, основні об’єкти національної безпеки та принципи її забезпечення; окреслено сутність та пріоритетні національні інтереси України, визначено основні загрози національній безпеці України, в т. ч. в економічній сфері; окреслено основні напрями державної політики національної безпеки України
06.03.1998	Закон України “Про Раду національної безпеки і оборони України”	Визначено правові засади організації та діяльності Ради національної безпеки і оборони України, її склад, структуру, компетенцію і функції
19.06.2003	Закон України “Про основи національної безпеки України”	Визначено основні засади державної політики, спрямованої на захист національних інтересів і гарантування в Україні безпеки особи, суспільства і держави від зовнішніх і внутрішніх загроз в усіх сферах
21.06.2018	Закон України “Про національну безпеку України”	Визначаються та розмежовуються повноваження державних органів у сферах національної безпеки і оборони, створюється основа для інтеграції політики та процедур органів державної влади, інших державних органів, функції яких стосуються національної безпеки і оборони, сил безпеки і сил оборони, визначається система командування, контролю та координації операцій сил безпеки і сил оборони, запроваджується всеосяжний підхід до планування у сферах національної безпеки і оборони, забезпечуючи у такий спосіб демократичний цивільний контроль над органами та формуваннями сектору безпеки і оборони

ТЕМА 5. ВІЙСЬКОВА БЕЗПЕКА ДЕРЖАВИ

План.

1. Поняття і сутність військової безпеки.
2. Стратегія військової безпеки.
3. Загрози військовій безпеці.

1. Поняття і сутність військової безпеки

Згідно Воєнної доктрини України, затвердженої постановою Верховної Ради України від 19 жовтня 1993 р., “воєнна безпека розглядається як захищеність національних інтересів в умовах потенційної та реальної воєнної загрози”.

Воєнна доктрина України, затверджена Указом Президента України від 15 червня 2004 р., “воєнна безпека – стан захищеності національних інтересів, суверенітету, територіальної цілісності та недоторканості держави від посягань із застосуванням військової сили”.

Аналіз Воєнної доктрини України, затвердженої Указом Президента України від 24 вересня 2015 р. свідчить про те, що в даному підзаконному акті відсутнє визначення поняття “воєнна безпека”. Тимчасом активно вживається поняття “воєнна політика – діяльність суб’єктів забезпечення національної безпеки держави, пов’язана із запобіганням воєнним конфліктам, організацією та здійсненням військового будівництва і підготовкою Збройних Сил України, Державної служби спеціального зв’язку та захисту інформації України, Державної спеціальної служби транспорту, інших утворених відповідно до законів України військових формувань, правоохоронних органів спеціального призначення до збройного захисту національних інтересів.

Водночас в п. 2 ст. 1 Закону України “Про національну безпеку” від 21 червня 2018 р. міститься модернізоване визначення терміну “воєнна безпека” “як захищеність державного суверенітету, територіальної цілісності і демократичного конституційного ладу та інших життєво важливих національних інтересів від воєнних загроз”.

Воєнну безпеку держави не можна зводити тільки до оборони, що тривалий час здійснювалася. Якщо оборона держави передбачала захист від зовнішньої агресії, то поняття “воєнна безпека” є більш широким і містить у собі захист громадянина, суспільства, держави від передбачуваної воєнної загрози.

Система забезпечення воєнної безпеки – це організована сукупність державних та недержавних інститутів (суб’єктів забезпечення воєнної безпеки), об’єднаних загальними цілями і завданнями із реалізації національних інтересів у сфері воєнної безпеки та захисту процесу реалізації від негативного впливу зовнішніх та внутрішніх загроз.

2. Стратегія військової безпеки

В залежності від мети, військова політика може бути спрямована на досягнення різних, іноді діаметрально протилежних цілей. Ними можуть бути:

- оборона держави, забезпечення військової безпеки, збереження державної незалежності, суверенітету, територіальної цілісності, відсіч агресії;
- звільнення від іноземного поневолення;
- захоплення чужих територій, утиснення суверенітету інших держав, їх колоніальне або неокolonіальне поневолення.

Виходячи з цього обирається і стратегія військової безпеки. За цілями і шляхами їх реалізації стратегії військової безпеки умовно можна розділити на чотири види:

- агресивна – розрахована на досягнення військово-політичних цілей шляхом прямого або опосередкованого застосування збройної сили проти політичної незалежності або територіальної цілісності іншої держави, допускає опору на військова силу та її використання в усіх можливих формах;
- миролюбна (оборонна) – стратегія, яка передбачає застосування засобів збройного насильства винятково для відсічі агресії;
- реалістична – передбачає рішення політичних завдань здебільшого мирними політико-дипломатичними засобами, відмову від військової конфронтації, але допускає застосування воєнних засобів з урахуванням воєнно-політичної обстановки у світі та регіоні, рівня розвитку збройних сил, місця та ролі держави у системі міжнародних відносин і співвідношення сил в ній;
- непослідовна (авантюристична) – за зовнішніми ознаками схожа на попередню – допускає широке застосування політичних, дипломатичних та інших засобів, а за певних умов і досягнення мети збройними засобами, однак не базується на адекватній оцінці ВПО і власних сил.

Україна, згідно з її воєнною доктриною, дотримується миролюбної оборонної політики. Головною метою воєнної політики України є гарантування національної безпеки держави від зовнішньої воєнної загрози, відвернення війни, підтримання міжнародного миру і безпеки. Україна засуджує війну як знаряддя національної політики, додержується принципу незастосування сили та загрози силою і прагне вирішувати всі міжнародні спори та конфлікти виключно політичними методами. Потенційним противником Україна вважатиме державу, послідовна політика якої становить воєнну небезпеку для України, веде до втручання у внутрішні справи України, зазіхання на її територіальну цілісність та національні інтереси.

3. Загрози військовій безпеці

Воєнна загроза не обов'язково пов'язана з початком військових

приготувань протилежної сторони, її джерела, як правило, приховані від поверхневого погляду людей. Ними можуть бути найрізноманітніші явища і процеси суспільного життя:

- перетин політичних інтересів людей, соціальних груп, класів, держав або коаліцій країн (спроба протиставлення української нації по осі Ющенко – Янукович, тобто політичні інтереси півночі, заходу та центру – інтересам сходу та півдня);
- суперечності на економічному, соціальному, етнічному або релігійному ґрунті (спроба розшарування українського суспільства на багатих і бідних, соціально захищених і незахищених, етнічних українців і представників етнічних меншин, православних і католиків);
- вироблення і накопичення ядерних або звичайних озброєнь (так, на території Росії, окрім звичайних, міститься ядерне озброєння, яке потребує відповідних заходів як щодо його охорони, так і відповідної утилізації);
- наявність і розгортання масових армій (із заходу та півдня – розгортання армії НАТО, зі сходу – армії Росії);
- загроза екологічних катастроф у результаті необережного звернення або навмисного використання бойових засобів (прикладом, останнім часом почастишали випадки настання надзвичайних ситуацій внаслідок вибухів або недбалого зберігання на території України) тощо.

Оскільки військова небезпека припускає можливість застосування воєнної сили для вирішення виникаючих суперечностей і цим вона відрізняється від інших видів небезпеки державі, головною її ознакою є наявність зв'язку даного явища з військово-силовими методами вирішення виникаючих протиріч.

Характерними ознаками воєнної загрози для країни можна вважати:

- ✓ наявність гострих суперечностей, розв'язання яких є можливим лише із застосуванням воєнної сили;
- ✓ наявність у однієї із сторін достатньої кількості військових сил і засобів для розв'язання суперечності на свою користь або здатність держави створити такі сили в перспективі;
- ✓ наявність у лідерів або урядів політичної волі або рішучості;
- ✓ піти на застосування сили, здатності використовувати збройні сили для вирішення можливого конфлікту;
- ✓ наявність надійних союзників серед держав, їх коаліцій або інших суб'єктів військово-політичних відносин;
- ✓ сприятливі геополітичні умови і реальна (або прогнозована) військово-політична обстановка для здійснення військових акцій тощо.

ТЕМА 6. ГЕОПОЛІТИЧНА БЕЗПЕКА

План.

- 1. Поняття та зміст геополітичної безпеки.**
- 2. Сучасні загрози геополітичній безпеці.**
- 3. Система забезпечення геополітичної безпеки.**
- 4. Пріоритетні напрями забезпечення геополітичної безпеки.**

1. Поняття та зміст геополітичної безпеки

Геополітична безпека є складовим елементом національної безпеки. Забезпечення геополітичної безпеки належить до пріоритетних напрямів державної політики національної безпеки. Конкретність зовнішньої політики надає можливість виокремлювати дійсні та реальні загрози та небезпеки, відповідно формувати адекватну систему управління ними. Розгляд геополітичної безпеки є порівняно новим підходом із тим, який панує у науковій літературі, де дану сферу розглядають крізь призму окремих елементів: внутрішньої та зовнішньої політики. Дотепер в науковій літературі немає чіткого і повного формулювання поняття “геополітика”. Це характерна риса всіх наук, що формуються. Суперечки про об’єкт і предмет геополітики йдуть близько сотні років. Поняття “геополітика” трактується найчастіше надзвичайно широко. У результаті ця наука позбавляється властивих їй рис, межі її стають надзвичайно розмитими, перехідними в предмет економічних, політичних, військово-стратегічних, природно-ресурсних, екологічних і інших дисциплін, міжнародних відносин, зовнішньої політики і т.д.

Геополітика вивчає політичні явища в їх просторовому взаємовідношенні, в їх впливі на Землю, на культурні чинники. Більше тяжіючи до політики, вона концентрує увагу на політичних явищах і прагне дати географічну інтерпретацію і аналіз географічних аспектів цих явищ.

Можна зустріти й інші думки щодо визначення поняття геополітики:

- геополітика служить визначенню національної політики з урахуванням чинників дії на неї природного середовища;
- геополітика розглядається як наука, що вивчає і аналізує в єдності географічні, історичні, політичні та інші взаємодіючі чинники, що роблять вплив на стратегічний потенціал держави.

Розмежування геополітики від інших наук було здійснено Отто Шефером, який вказував на те, що політична географія є наукою про простір і через це вона спрямована на минуле, у той час як геополітика спрямована на сьогодення і майбуття. Політична географія розкриває картину того, як простір впливає на державу і поглинає її. На відміну від цього, геополітика вивчає питання про те, як держава долає умови і закони простору і примушує його служити наміченим цілям.

2. Сучасні загрози геополітичній безпеці

Відповідно до ст. 7 Закону України “Про основи національної безпеки України” до основних загроз національним інтересам і національній безпеці

в зовнішньополітичній та внутрішньополітичній сферах належать:
у зовнішньополітичній сфері:

- ❖ посягання на державний суверенітет України та її територіальну цілісність, територіальні претензії з боку інших держав;
- ❖ спроби втручання у внутрішні справи України з боку інших держав;
- ❖ воєнно-політична нестабільність, регіональні та локальні війни (конфлікти) в різних регіонах світу, насамперед поблизу кордонів України;

у внутрішньополітичній сфері:

- ❖ порушення з боку органів державної влади та органів місцевого самоврядування Конституції, законів України, прав і свобод людини і громадянина, в тому числі при проведенні виборчих кампаній, недостатня ефективність контролю за дотриманням вимог Конституції і виконання законів України;
- ❖ можливість виникнення конфліктів у сфері міжетнічних і міжконфесійних відносин, радикалізації та проявів екстремізму в діяльності деяких об'єднань національних меншин та релігійних громад;
- ❖ загроза проявів сепаратизму в окремих регіонах України;
- ❖ структурна та функціональна незбалансованість політичної системи суспільства, нездатність окремих її ланок до оперативного реагування на загрози національній безпеці.

Концептуально загрози геополітичній безпеці України слід розглядати крізь призму глобальних проблем сучасності, котрі знаходять свій вияв у існуванні та стратегії просування інтересів світових цивілізацій, передусім: західно-християнської, східно-православної, мусульманської, індуїстської і буддистсько-тихоокеанської.

3. Система забезпечення геополітичної безпеки

Система забезпечення геополітичної безпеки – організована державою система суб'єктів: державних органів, громадських організацій, посадових осіб і окремих громадян, об'єднаних цілями та завданнями щодо просування забезпечених недоторканністю національних інтересів у геополітичній сфері.

Основними завданнями МЗС України у сфері управління геополітичною безпекою є:

- участь у забезпеченні національних інтересів і безпеки України шляхом підтримання мирного і взаємовигідного співробітництва з членами міжнародного співтовариства;
- сприяння забезпеченню стабільності міжнародного становища України, піднесенню її міжнародного авторитету, поширенню у світі образу України як надійного і передбачуваного партнера;
- забезпечення реалізації державної політики з питань інтеграції України до Європейського Союзу у сфері зовнішньої політики та безпеки; створення сприятливих зовнішніх умов для зміцнення незалежності,

державного суверенітету, економічної самостійності та збереження територіальної цілісності України;

- забезпечення відповідно до наданих повноважень цілісності та узгодженості зовнішньополітичного курсу України;
- захист прав та інтересів громадян і юридичних осіб України за кордоном;
- сприяння розвитку зв'язків із зарубіжними українськими громадами та надання цим громадам підтримки і захисту відповідно до норм міжнародного права та чинного законодавства України.

4. Пріоритетні напрями забезпечення геополітичної безпеки

Відповідно до ст. 8 Закону України “Про національну безпеку України” до основних напрямів державної політики національної безпеки у зовнішньополітичній та внутрішньополітичній сферах належать: у зовнішньополітичній сфері:

- створення сприятливих зовнішньополітичних умов для прогресивного економічного і соціального розвитку України;
 - запобігання втручанню у внутрішні справи України та відвернення посягань на її державний суверенітет і територіальну цілісність з боку інших держав;
 - забезпечення повноправної участі України в загальноєвропейській та регіональних системах колективної безпеки, набуття членства у Європейському Союзі та Організації Північноатлантичного договору при збереженні добросусідських відносин і стратегічного партнерства з Російською Федерацією, іншими країнами Співдружності Незалежних Держав, а також з іншими державами світу;
 - сприяння усуненню конфліктів, насамперед у регіонах, що межують з Україною;
 - участь у міжнародній миротворчій діяльності під егідою (X)Н. ОБСЄ, інших міжнародних організацій у сфері безпеки;
 - участь у заходах щодо боротьби з міжнародними організованими злочинними угрупованнями та міжнародним тероризмом, протидія поширенню ядерної та іншої зброї масового ураження і засобів її доставки;
 - адаптація законодавства України до законодавства Європейського Союзу;
- у внутрішньополітичній сфері:
- забезпечення неухильного дотримання конституційних прав і свобод людини і громадянина, захист конституційного устрою, вдосконалення системи політичної влади з метою зміцнення демократії, духовних і моральних підвалив суспільства;
 - підвищення ефективності функціонування політичних інститутів влади;
 - створення дійових, у тому числі судових механізмів захисту конституційних прав людини і основних свобод;
 - забезпечення політичної стабільності, громадянського миру та

взаєморозуміння в суспільстві, запобігання проявів екстремізму.

ТЕМА 7. ЕКОЛОГІЧНА БЕЗПЕКА ДЕРЖАВИ

План.

1. **Поняття та зміст екологічної безпеки держави.**
2. **Основні риси та критерії екологічної безпеки.**
3. **Поняття та види загроз національній безпеці в екологічній сфері.**
4. **Напрями забезпечення національної безпеки в екологічній сфері.**

1. Поняття та зміст екологічної безпеки держави

Екологічна безпека – це такий стан навколишнього середовища, коли гарантується запобігання погіршення екологічної ситуації та виникнення небезпеки для здоров'я людини.

Екологічна безпека – складова національної безпеки, процес управління системою національної безпеки, за якого державними і недержавними інституціями забезпечується екологічна рівновага і гарантується захист середовища проживання населення країни і біосфери в цілому, атмосфери, гідросфери, літосфери і космосфери, видового складу тваринного і рослинного світу, природних ресурсів, збереження здоров'я і життєдіяльності людей і виключаються віддалені наслідки цього впливу для теперішнього і майбутніх поколінь.

Це сукупність дій, станів і процесів, прямо або що побічно не приводять до життєво важливим втрат (або погрозам таких втрат), що наноситься природному середовищу, окремим людям і людству; комплекс станів, явищ і дій, що забезпечує екологічний баланс на Землі і в будь-яких її регіонах на рівні, до якого фізично, соціально-економічно, технологічно і політично готове (може без серйозних втрат адаптуватися) людство.

Екологічна безпека визначається по відношенню до територій держави, регіону, адміністративних областей і районів, населених пунктів (міст і сіл) або до народногосподарських об'єктів – нафтогазопромислових районів, промвузлів, заводів, фабрик і інших об'єктів промисловості, транспорту, енергетики, хімії, гірництва, зв'язку тощо.

Об'єктами екологічної безпеки є все, що має життєво важливе значення для суб'єктів безпеки: духовні потреби, цінності та інтереси особи, суспільства і держави, природні ресурси та довкілля як матеріальної основи державного та суспільного розвитку. Суб'єктами екологічної безпеки є індивідуум, суспільство, біосфера, держава.

2. Основні риси та критерії екологічної безпеки

Екологічна безпека – гарантія проживання в екологічно чистому та сприятливому для життєдіяльності середовищі.

- 1) екологічна безпека передбачає розумне задоволення екопотреб будь-якої людини та суспільства загалом у всіх виявах життєдіяльності.

- 2) екологічна безпека – органічна складова національної безпеки, рівень її забезпечення корелює із рівнем забезпечення національної безпеки.
- 3) забезпечення екологічної безпеки – амбівалентний процес, оскільки при його здійсненні мають враховуватися одночасно як інтереси суб'єкта, так і об'єкта.
- 4) екологічна безпека – є неподільною. Екобезпека є обов'язковою умовою існування будь-якої нації. Жодна нація не має привілею щодо забезпечення екобезпеки на власну користь та на шкоду іншим націям.
- 5) екологічна безпека – системний методологічний інструментарій, що ґрунтується на фундаментальних еколого-соціальних та біосферних закономірностях, які мають комплексний характер і тісно пов'язані з різними сферами суспільного життя.
- б) забезпечення екологічної безпеки – процес реалізації проголошених у концепції національної безпеки і конкретизованих у доктрині екологічної безпеки положень, які мають ґрунтуватися на екогуманістичних та екобезпекових принципах.

До групи основних критеріїв безпеки відносять:

- індивідуальні (медичні або санітарно-гігієнічні) – покликані обмежувати вплив негативних факторів на людину. За основу кількісного виміру впливу на індивідуум беруться показники індивідуального довічного або річного ризику;
- генетичні – покликані зберігати генофонд і обмежувати зростання частоти генетичних хвороб у першому і/або наступних поколіннях. Генетичні критерії безпеки є частиною індивідуальних, але з огляду на їхню особливу важливість виокремлюються в особливу групу;
- соціальні – покликані обмежувати дію небезпечного фактора на групи індивідуумів. Потреба впровадження цього критерію була усвідомлена лише після виникнення низки значних аварій;
- психологічні – відображають ступінь сприйняття/несприйняття суспільством або групою індивідуумів рівня техногенного або природно-техногенного ризику;
- економічні – покликані забезпечувати сталий довготривалий економічний розвиток. Кількісним критерієм безпеки є величина економічного збитку при великих катастрофах (природних або техногенних), який призводить до дестабілізації економічної системи;
- технічні – покликані обмежувати виникнення аварій і катастроф (наприклад, жорстке обмеження верхнього рівня ймовірності тяжкої аварії або обмеження на гранично припустиму кількість шкідливих і екологічно небезпечних речовин, що використовуються в технологічному процесі);
- біологічні – покликані зберігати біорозмаїття видів (наприклад, у Нідерландах не допускається зменшення видового розмаїття понад 5 %). Іншим критерієм, який пропонується до використання, є обмеження на відносне зменшення кількості осіб, чутливих до фактору впливу;

3. Поняття та види загроз національній безпеці в екологічній сфері

Загрози негативного впливу навколишнього середовища на людину існували завжди. І за умов нинішнього існування як українського суспільства, так і світової спільноти загрози національній безпеці саме в екологічній сфері набувають неабиякого значення. Більш того, складна демографічна ситуація в світі дедалі ускладнює питання щодо вірного використання як невідновлювальних природних ресурсів, так і взагалі ставлення до природних багатств окремих країн.

Разом з цим останнім часом можна констатувати наявність екологічних війн, які суттєво зменшують шанси тих чи інших націй до репродукування, а у більш загальному аспекті до подальшого виживання та існування. Саме це обумовлює розгляд видової картини загроз національній безпеці України в екологічній сфері, яка, на жаль, є дуже привабливим об'єктом загроз даного класу. Знання і можливість вірного діагностування та класифікації тих чи інших загроз допоможе усвідомлювати алгоритми дій тих держав чи організацій або окремих осіб, які можуть перетворити Україну на екологічну колонію.

Відповідно до Закону України “Про національну безпеку України” до загроз національним інтересам і національній безпеці в екологічній сфері належать:

- значне антропогенне порушення і техногенна перевантаженість території України, зростання ризиків виникнення надзвичайних ситуацій техногенного та природного характерів;
- нераціональне, виснажливе використання мінерально-сировинних природних ресурсів як невідновлюваних, так і відновлюваних; неподоланність негативних соціально-екологічних наслідків Чорнобильської катастрофи;
- погіршення екологічного стану водних басейнів, загострення проблеми транскордонних забруднень та зниження якості води;
- загострення техногенного стану гідротехнічних споруд каскаду водосховищ на р. Дніпро;
- неконтрольоване ввезення в Україну екологічно небезпечних технологій, речовин, матеріалів і трансгенних рослин, збудників хвороб, небезпечних для людей, тварин, рослин і організмів, екологічно необґрунтоване використання генетично змінених рослин, організмів, речовин та похідних продуктів;
- неефективність заходів щодо подолання негативних наслідків військової та іншої екологічно небезпечної діяльності;
- небезпека техногенного, у тому числі ядерного та біологічного тероризму;
- посилення впливу шкідливих генетичних ефектів у популяціях живих організмів, зокрема генетично змінених організмів, та біотехнологій;
- застарілість та недостатня ефективність комплексів з утилізації токсичних і екологічно небезпечних відходів.

4. Напрями забезпечення національної безпеки в екологічній сфері

До основних напрямів забезпечення національної безпеки в екологічній сфері відповідно до Закону України “Про основи національної безпеки України” належать:

– здійснення комплексу заходів, які гарантують екологічну безпеку ядерних об'єктів і надійний радіаційний захист населення та довкілля, зведення до мінімуму впливу наслідків аварії на Чорнобильській АЕС;

– впровадження у виробництво сучасних, екологічно безпечних, ресурсо- та енергозберігаючих технологій, підвищення ефективності використання природних ресурсів, розвиток технологій переробки та утилізації відходів;

– поліпшення екологічного стану річок України, насамперед басейну р. Дніпро, та якості питної води;

– запобігання забрудненню Чорного та Азовського морів і поліпшення їх екологічного стану;

– стабілізація та поліпшення екологічного стану в містах і промислових центрах Донецько-Придніпровського регіону;

– недопущення неконтрольованого ввезення в Україну екологічно небезпечних технологій, речовин і матеріалів, збудників хвороб, небезпечних для людей, тварин, рослин, організмів;

– реалізація заходів щодо зменшення негативного впливу глобальних екологічних проблем на стан екологічної безпеки України, розширення її участі у міжнародному співробітництві з цих питань.

Окрім цього, можна виділити також і інші напрями забезпечення національної безпеки в екологічній сфері:

- перехід до екологічно чистих технологій;

- унеможливлення створення на території України “смітника світових відходів”, розміщення екологічно небезпечних підприємств;

- унеможливлення створення екологічної колонії світу: вивіз у будь-яких формах природних ресурсів з України, захоронення на території країни токсичних і радіоактивних відходів, розміщення або перенесення до країни брудних в екологічному відношенні галузей промисловості, а також застарілих технологій, експорт анти-екологічної продукції, яка становить собою безпосередню загрозу здоров'ю і життю людей, а також природному середовищу життя;

- здійснення державного управління розподілом природних багатств в державі відповідних до національних інтересів, а не в угоду інтересам конкретних осіб, недопущення втручання у даний процес зовні;

- участь у перерозподілі багатств на планеті;

- концептуальна неприйнятність концепції “золотого мільярду”;

- оптимізація системи моніторингу надзвичайних ситуацій техногенного, природного, соціально-політичного та воєнного характеру;

- активна участь у міжнародній миротворчій діяльності з метою недопущення ескалації екологічних конфліктів та мінімізації дії їх негативних наслідків на Україну.

5. МЕТОДИЧНІ ВКАЗІВКИ ДО ПРОВЕДЕННЯ ПРАКТИЧНИХ ЗАНЯТЬ

При підготовці до практичного заняття кожному студенту необхідно вивчити запропоновану літературу та ознайомитись з відповідними нормативними джерелами і скласти перелік термінів, які в них використовуються. Найважливіші з них, за вказівкою викладача, конспектуються. Наявність конспектів лекцій та нормативних джерел, поряд з іншими даними враховуються викладачем при визначенні оцінки знання предмету.

Під час практичних занять як викладачу, так і студентам потрібно вести пошук найбільш активних форм і методів навчання та опанування матеріалу. Практичні заняття проводяться, як правило, шляхом обговорення окремих найбільш важливих питань з тієї чи іншої теми.

Практичне заняття має мету розширення, поглиблення й деталізація наукових знань, отриманих студентами на лекціях та в процесі самостійної роботи і спрямованих на підвищення рівня засвоєння навчального матеріалу, прищеплення умінь і навичок, розвиток наукового мислення та усного мовлення слухачів. Практичне заняття проводиться з розв'язанням завдань, що викладені в планах практичних занять з навчальної дисципліни “Управління національною безпекою”.

ДЕННА ФОРМА

ПРАКТИЧНЕ ЗАНЯТТЯ № 1.

Тема: ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ

В процесі вивчення теми студент повинен звертати увагу на засвоєння основних понять про національну безпеку. Опрацювання цієї теми на належному теоретичному рівні обумовить розуміння наступних тем навчальної дисципліни “Управління національною безпекою”.

Студент має орієнтуватись в суті основних положення про національну безпеку. При опрацюванні питання щодо джерел права, слід також звернути увагу на існування різних видів джерел в національній правовій системі.

План практичного заняття:

1. Генезис поняття безпека.
2. Національна безпека держави та її складові.
3. Об'єкти та суб'єкти національної безпеки України.
4. Принципи забезпечення національної безпеки.
5. Пріоритети національних інтересів України.
6. Націобезпекознавство в системі наук.
7. Міждисциплінарний підхід до формування безпекознавства

Теми рефератів:

1. Сучасний стан національної безпеки України.
2. Пріоритети національної безпеки України.
3. Об'єкти національної безпеки.

Література: [1-4, 6, 7, 10, 13, 14, 16, 18-20, 22]

ПРАКТИЧНЕ ЗАНЯТТЯ № 2.

Тема: СИСТЕМА УПРАВЛІННЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ

При засвоєнні теми необхідно приділити особливу системі управління національною безпекою держави. Цей інститут включає норми, що регулюють структуру системи управління національною безпекою, а також компетенцію основних суб'єктів забезпечення національної безпеки.

План практичного заняття:

1. Поняття системи управління національною безпекою.
2. Структура системи управління національною безпекою.
3. Компетенція Президента України у забезпеченні національної безпеки України.
4. Конституційні засади організації та діяльності Кабінету Міністрів України в сфері управління національною безпекою.
5. Компетенція Верховної Ради України в сфері забезпечення національної безпеки.
6. Сили забезпечення національної безпеки України.
7. Роль Національної поліції України в управлінні національною безпекою.
8. Роль Служби безпеки України в управлінні національною безпекою.
9. Роль Державної прикордонної служби України в управлінні національною безпекою.
10. Роль Державної фіскальної України в управлінні національною безпекою.
11. Компетенція Збройних Сил України в управлінні національною безпекою.
12. Завдання Управління державної охорони України у сфері управління національною безпекою.
13. Війська цивільної оборони в управлінні національною безпекою.
14. Роль сил спеціального призначення у забезпеченні національної безпеки України.

Теми рефератів:

1. Президент України як суб'єкт забезпечення національної безпеки.
2. РНБО як суб'єкт забезпечення національної безпеки.
3. Кабінет Міністрів України як суб'єкт забезпечення національної безпеки.

4. Верховна Рада України Президент України як суб'єкт забезпечення національної безпеки.

Література: [1-4, 6, 10, 13, 14-16, 18-22]

ПРАКТИЧНЕ ЗАНЯТТЯ № 3.

Тема: НОРМАТИВНО-ПРАВОВЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ

При вивченні теми студенти повинні звернути увагу на сутність та зміст нормативно-правового забезпечення національної безпеки. Студенти повинні засвоїти принципи та засоби формування нормативно-правового поля забезпечення національної безпеки. Слід звернути увагу на систему нормативно-правових актів у сфері забезпечення національної безпеки. При вивченні Стратегії та Доктрини національної безпеки України доцільно звернутися до механізму їх реалізації.

План практичного заняття:

1. Сутність та зміст нормативно-правового забезпечення національної безпеки.
2. Принципи та засоби формування нормативно-правового поля забезпечення національної безпеки.
3. Система нормативно-правових актів у сфері забезпечення національної безпеки.
4. Стратегія та Доктрина національної безпеки України.

Теми рефератів:

1. Конституція України як акт найвищої юридичної сили в сфері забезпечення національної безпеки.
2. Закон України “Про національну безпеку” в сфері забезпечення національної безпеки.
3. Стратегія національної безпеки України.
4. Доктрина національної безпеки України.

Література: [1-4, 6, 7,10, 13, 14, 16, 18-20, 22]

ПРАКТИЧНЕ ЗАНЯТТЯ № 4.

ТЕМА: ЕКОНОМІЧНА БЕЗПЕКА ДЕРЖАВИ

При розгляді даної теми студенту слід звернути увагу на зміст та структуру економічної безпеки держави. Після засвоєння теми студент повинен орієнтуватись у питаннях національних економічних інтересів та чинників і загроз економічній безпеці держави.

План практичного заняття:

1. Зміст та структура економічної безпеки держави.
2. Національні економічні інтереси та критерії економічної безпеки.
3. Чинники та загрози економічній безпеці держави.

Теми рефератів:

1. Національні економічні інтереси.
2. Чинники економічній безпеці України.
3. Загрози економічній безпеці України.

Література: [1-4, 6, 7,10, 13, 14, 16, 18-20, 22]

ПРАКТИЧНЕ ЗАНЯТТЯ № 5.

ТЕМА: ВІЙСЬКОВА БЕЗПЕКА ДЕРЖАВИ

При розгляді теми студенту слід звернути увагу правову природу Стратегії військової безпеки України. Після засвоєння теми студент повинен орієнтуватись у питаннях чинників та загроз військовій безпеці, зокрема засадах бюджетної, податкової, банківської систем та основах грошового обігу у державі.

План практичного заняття:

1. Стратегія військової безпеки.
2. Чинники та загрози військовій безпеці України.
3. Існуючі та прогнозовані загрози військовій безпеці України.
4. Система забезпечення військової безпеки і умови її формування.
5. Складові системи військової безпеки і їх повноваження.
6. Аналіз стану системи військової безпеки.

Теми рефератів:

1. Стратегія військової безпеки.
2. Чинники військової безпеки.
3. Загрози військовій безпеці України.
4. Сучасна військова система України.

Література: [1-4, 6, 7,10, 13, 14, 16, 18-20, 22]

ПРАКТИЧНЕ ЗАНЯТТЯ № 6.

Тема: ГЕОПОЛІТИЧНА БЕЗПЕКА ДЕРЖАВИ

Студентам необхідно звернути увагу поняття та зміст геополітичної безпеки. Ключовим поняттям при розгляді теми є джерела геополітичної безпеки. Слід засвоїти основні закони геополітичної безпеки. Слід звернути увагу на сучасні загрози геополітичній безпеці.

План практичного заняття:

1. Поняття та зміст геополітичної безпеки.
2. Джерела геополітичної безпеки.
3. Основні закони геополітичної безпеки.
4. Загальна характеристика України як суб'єкта геополітики.
5. Сучасні загрози геополітичній безпеці.
6. Система забезпечення геополітичної безпеки.
7. Пріоритетні напрями забезпечення геополітичної безпеки.

Теми рефератів:

1. Правове регулювання геополітичної безпеки в Україні.
2. Сучасні загрози геополітичній безпеці в Україні.

3. Система забезпечення геополітичної безпеки України.
 4. Сучасні напрями забезпечення геополітичної безпеки України.
- Література:** [1-4, 6, 7,10, 13, 14, 16, 18-20, 22]

ПРАКТИЧНЕ ЗАНЯТТЯ № 7.

Тема: ЕКОЛОГІЧНА БЕЗПЕКА ДЕРЖАВИ

Студенти повинні опрацювати законодавчі та нормативно-правові акти, що відносяться до цієї теми. Слід звернути увагу на поняття, зміст екологічної безпеки. Необхідно засвоїти напрями забезпечення національної безпеки в екологічній сфері.

План практичного заняття:

1. Поняття та зміст екологічної безпеки держави.
2. Екологічні закони та головні принципи екологічної безпеки.
3. Основні риси, та критерії екологічної безпеки.
4. Поняття та види загроз національній безпеці в екологічній сфері.
5. Напрями забезпечення національної безпеки в екологічній сфері.

Теми рефератів:

1. Сучасна екологічна ситуація в Україні.
2. Правове регулювання екологічної політики в Україні.
3. Загрози екологічній безпеці України.
4. Напрями забезпечення екологічної безпеки України.

Література: [1-4, 6, 7,10, 13, 14, 16, 18-20, 22]

ЗАОЧНА ФОРМА

ПРАКТИЧНЕ ЗАНЯТТЯ № 1.

Тема: СИСТЕМА УПРАВЛІННЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ

При засвоєнні теми необхідно приділити особливу системі управління національною безпекою держави. Цей інститут включає норми, що регулюють структуру системи управління національною безпекою, а також компетенцію основних суб'єктів забезпечення національної безпеки.

План практичного заняття:

1. Поняття системи управління національною безпекою.
2. Структура системи управління національною безпекою.
3. Компетенція Президента України у забезпеченні національної безпеки України.
4. Конституційні засади організації та діяльності Кабінету Міністрів України в сфері управління національною безпекою.
5. Компетенція Верховної Ради України в сфері забезпечення національної безпеки.
6. Сили забезпечення національної безпеки України.
7. Роль Національної поліції України в управлінні національною безпекою.

8. Роль Служби безпеки України в управлінні національною безпекою.
 9. Роль Державної прикордонної служби України в управлінні національною безпекою.
 10. Роль Державної фіскальної України в управлінні національною безпекою.
 11. Компетенція Збройних Сил України в управлінні національною безпекою.
 12. Завдання Управління державної охорони України у сфері управління національною безпекою.
 13. Війська цивільної оборони в управлінні національною безпекою.
 14. Роль сил спеціального призначення у забезпеченні національної безпеки України.
- Література:** [1-4, 6, 10, 13, 14-16, 18-22]

ПРАКТИЧНЕ ЗАНЯТТЯ № 2.

ТЕМА: ЕКОНОМІЧНА БЕЗПЕКА ДЕРЖАВИ

При розгляді даної теми студенту слід звернути увагу на зміст та структуру економічної безпеки держави. Після засвоєння теми студент повинен орієнтуватись у питаннях національних економічних інтересів та чинників і загроз економічній безпеці держави.

План практичного заняття:

1. Зміст та структура економічної безпеки держави.
2. Національні економічні інтереси та критерії економічної безпеки.
3. Чинники та загрози економічній безпеці держави.

Література: [1-4, 6, 7, 10, 13, 14, 16, 18-20, 22]

6. МЕТОДИЧНІ МАТЕРІАЛИ, ЩО ЗАБЕЗПЕЧУЮТЬ САМОСТІЙНУ РОБОТУ СТУДЕНТІВ

Самостійна робота студентів – це невід’ємний складник підготовки фахівців у ІФННІМ ЗУНУ. Вона є однією з форм оволодіння навчальним матеріалом поза межами обов’язкових навчальних занять. Її спрямовано на закріплення теоретичних знань, отриманих студентами за час навчання, їх поглиблення, набуття і удосконалення практичних навичок та умінь щодо відповідних спеціальності та напрямку.

Головною метою самостійної роботи студента є формування його пізнавальної активності, засвоєння ним основних умінь та навичок роботи з навчальними матеріалами, поглиблення та розширення вже набутих знань, підвищення рівня організованості студентів тощо.

Основними завданнями самостійної роботи студента є засвоєння в повному обсязі основної освітньої програми та послідовне вироблення

навичок ефективної самостійної професійної (практичної й науково-теоретичної) діяльності на рівні світових стандартів.

Навчальний матеріал, передбачений для засвоєння під час самостійної роботи, вноситься на підсумковий контроль поряд з навчальними матеріалами, який опрацьовується на навчальних заняттях.

Методологічною основою для виконання самостійної роботи є наукові праці вчених у сфері національної безпеки, судова практика та статистична інформація щодо практичного застосування законодавства в сфері забезпечення національної безпеки.

Самостійна робота студента забезпечується системою навчально-методичних засобів, передбачених кафедрою для вивчення навчальної дисципліни. Методичні матеріали орієнтовані на створення можливості проведення самоконтролю з боку студента.

Самостійна робота може виконуватись студентом у читальних залах інституту, навчальних кабінетах, комп'ютерних лабораторіях, в домашніх умовах. Кафедра забезпечує надання викладачами консультацій з окремих тем курсу на вимогу студента. Викладачі також здійснюють поточний і підсумковий контроль та аналізують результати самостійної роботи студента.

Самостійна робота студента полягає у:

- роботі студентів з лекційним матеріалом;
- вивченні тем, винесених на самостійне опрацювання;
- вивчення теоретичного матеріалу до практичних занять;
- підготовці до проміжного і поточного контролю;
- підготовці до екзамену.

Важливе значення в керівництві самостійною роботою студентів відводиться індивідуальним та груповим консультаціям, їх мета – допомогти студентам у вивченні того чи іншого питання, в правильній організації самостійної роботи над вивченням навчальної дисципліни.

Успішність підготовки до практичних занять і складання заліку значною мірою залежить від організації самостійної роботи. Для здійснення самостійної роботи студентам рекомендується ознайомитись з навчально-методичною літературою, перелік якої наведено в списку рекомендованої літератури, а також публікаціями періодичних видань. Рекомендовану літературу необхідно вивчати систематично, згідно із списком і в такій послідовності:

- а) ознайомитись за навчальною програмою із змістом кожної теми;
- б) засвоїти навчальний матеріал, що відноситься до конкретної теми;
- в) дати відповідь на контрольні запитання відповідної теми;
- г) виписати всі незрозумілі питання для розгляду їх на консультації.

Денна форма

№ п/п	Тематика	К-сть год.
-------	----------	------------

1.	Теоретичні основи національної безпеки	14
2.	Система управління національної безпеки України	14
3.	Нормативно-правове забезпечення національної безпеки	14
4.	Економічна безпека держави	14
5.	Військова безпека держави	14
6.	Геополітична безпека держави	14
7.	Екологічна безпека держави	12
	Разом	100

Заочна форма

№ п/п	Тематика	К-сть год.
1.	Теоретичні основи національної безпеки	22
2.	Система управління національної безпеки України	22
3.	Нормативно-правове забезпечення національної безпеки	20
4.	Економічна безпека держави	20
5.	Військова безпека держави	20
6.	Геополітична безпека держави	20
7.	Екологічна безпека держави	20
	Разом	144

7. ЗАВДАННЯ ДЛЯ ВИКОНАННЯ КОМПЛЕКСНОГО ПРАКТИЧНОГО ІНДИВІДУАЛЬНОГО ЗАВДАННЯ З ДИСЦИПЛІНИ “УПРАВЛІННЯ НАЦІОНАЛЬНОЮ БЕЗПЕКОЮ”

Метою виконання комплексного практичного індивідуального завдання з навчальної дисципліни “Управління національною безпекою” є підвищення рівня теоретичних знань студентів і навичок використання їх у практичній діяльності. Завданнями виконання КПЗ є:

- поглиблене опанування студентами навчального матеріалу і засвоєння теоретичних знань;
- формування у студентів здатності самостійно логічно мислити та правильно викладати засвоєний матеріал;
- набуття студентами вмінь виконувати завдання з проведення розрахунків, розв’язувати проблемні ситуації згідно з поданими до них рекомендаціями, а також здійснювати самоконтроль своїх знань;
- засвоєння методів юридичної техніки.

КПЗ з дисципліни “Управління національною безпекою” виконується самостійно кожним студентом на основі засвоєння програмного матеріалу. КПЗ охоплює усі основні теми дисципліни. Метою виконання КПЗ є

оволодіння навичками застосування правових знань у практичній діяльності та суспільному житті. КПЗ оформляється у відповідності із встановленими вимогами. Виконання КПЗ є одним із обов'язкових складових модулів залікового кредиту з “Національна безпека держави”.

Варіанти КПЗ з дисципліни “Управління національною безпекою”

1. Сучасні загрози національній безпеці України.
2. Проблеми забезпечення фінансової безпеки України.
3. Економічна безпека і тіньова економіка.
4. Концепція національної безпеки України в умовах гібридної війни.
5. Військова безпека в умовах проведення АТО.
6. Інформаційна безпека України в ХХІ столітті.
7. Енергетична безпека України в ХХІ столітті.
8. Детінізація економіки – пріоритет економічної безпеки України.
9. Поняття та зміст національних інтересів.
10. Доктрина національної безпеки.
11. Проблеми забезпечення екологічної безпеки України.
12. Проблеми забезпечення геополітичної безпеки України.
13. Україна-НАТО.
14. Недержавна система безпеки.
15. Перспективи розвитку бенчмаркінгу національної безпеки України.

8. ТРЕНІНГ З ДИСЦИПЛІНИ

Мета тренінгу з дисципліни “Управління національною безпекою” – формування у студентів правового мислення, цілісного бачення проблем управління економічною безпекою організацій, розвиток навичок щодо розуміння сутності ефективного управління в сфері забезпечення економічної безпеки. Успішне проходження тренінгу сприяє посиленню практичної спрямованості у підготовці фахівців за ступенем вищої освіти “магістр”. Проведення тренінгу дозволяє:

- забезпечити практичне засвоєння теоретичних знань, отриманих у процесі вивчення дисципліни “Управління національною безпекою”;
- виробити у студентів навички проведення аналізу юридичної техніки;
- інтегрувати теоретичні знання й практичні навички студентів у єдиний комплекс і привести їх у відповідність з поточними потребами законодавства.

1. **Вступна частина** проводиться з метою ознайомлення студентів з темою тренінгового заняття.

2. **Організаційна частина** полягає у створенні робочого настрою у студентському колективі, встановленні правил проведення тренінгового заняття (ділової гри) та умов підбиття підсумків. Ознайомлення студентів з

роздатковим матеріалом: сценарієм ділової гри, зразками договорів, таблицями і т.п.

3. **Практична частина** реалізується групою чи підгрупами студентів шляхом виконання завдань ділової гри чи проблемних питань тренінгового заняття.

4. **Підведення підсумків** відбувається шляхом обговорення результатів виконаних тренінгових завдань групами чи підгрупами студентів. Обмін думками з питань, які виносились на тренінгові заняття.

Тренінг з навчальної дисципліни "Управління національною безпекою" завершує вивчення дисципліни. До участі у тренінгу студенти допускаються після оволодіння теоретичним курсом та відпрацювання теоретичних і практичних занять.

Тематика тренінгу

1. *Тема тренінгу:* Сучасні тенденції національної безпеки в умовах гібридної війни.

2. *Тема тренінгу:* Забезпечення екологічної безпеки в Карпатському регіоні.

3. *Тема тренінгу:* Бенчмаркінг в національній безпеці держави.

9. ПРОГРАМОВІ ВИМОГИ З НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ “УПРАВЛІННЯ НАЦІОНАЛЬНОЮ БЕЗПЕКОЮ”

Тема 1. Теоретичні основи національної безпеки держави

Генезис поняття безпека. Національна безпека держави та її складові. Об'єкти та суб'єкти національної безпеки України. Принципи забезпечення національної безпеки. Пріоритети національних інтересів України. Націобезпекознавство в системі наук. Міждисциплінарний підхід до формування націобезпекознавства.

Література: 1; 4; 8; 10; 12; 14; 16; 18; 20; 23.

Тема 2. Система управління національної безпеки України

Поняття системи управління національною безпекою. Структура системи управління національною безпекою. Компетенція Президента України у забезпеченні національної безпеки України. Конституційні засади організації та діяльності Кабінету Міністрів України в сфері управління національною безпекою. Компетенція Верховної Ради України в сфері забезпечення національної безпеки. Сили забезпечення національної безпеки України. Роль Національної поліції України в управлінні національною безпекою. Роль Служби безпеки України в управлінні національною безпекою. Роль Державної прикордонної служби України в управлінні національною безпекою. Роль Державної фіскальної України в управлінні національною безпекою. Компетенція Збройних Сил України в управлінні національною безпекою. Завдання Управління

державної охорони України у сфері управління національною безпекою. Війська цивільної оборони в управлінні національною безпекою. Роль сил спеціального призначення у забезпеченні національної безпеки України.

Література: 1; 4; 8; 10; 12; 14; 16; 18; 20; 23.

Тема 3. Нормативно-правове забезпечення національної безпеки України

Роль права в забезпеченні національної безпеки України. Основні положення Закону України “Про основи національної безпеки України”. Основні положення Стратегії національної безпеки України. Правова модель забезпечення національної безпеки України.

Література: 1; 4; 8; 10; 12; 14; 16; 18; 20; 23.

Тема 4. Економічна безпека держави

Зміст та структура економічної безпеки держави. Національні економічні інтереси та критерії економічної безпеки. Чинники та загрози економічній безпеці держави.

Література: 1; 4; 8; 10; 12; 14; 16; 18; 20; 23.

Тема 5. Військова безпека держави

Стратегія військової безпеки. Чинники та загрози військовій безпеці України. Існуючі та прогнозовані загрози військовій безпеці України. Система забезпечення військової безпеки і умови її формування. Складові системи військової безпеки і їх повноваження. Аналіз стану системи військової безпеки.

Література: 1; 4; 8; 10; 12; 14; 16; 18; 20; 23.

Тема 6. Геополітична безпека держави

Поняття та зміст геополітичної безпеки. Джерела геополітичної безпеки. Основні закони геополітичної безпеки. Загальна характеристика України як суб'єкта геополітики. Сучасні загрози геополітичній безпеці. Система забезпечення геополітичної безпеки. Пріоритетні напрями забезпечення геополітичної безпеки.

Література: 1; 4; 8; 10; 12; 14; 16; 18; 20; 23.

Тема 7. Екологічна безпека держави

Поняття та зміст екологічної безпеки держави. Екологічні закони та головні принципи екологічної безпеки. Основні риси, та критерії екологічної безпеки. Поняття та види загроз національній безпеці в екологічній сфері. Напрями забезпечення національної безпеки в екологічній сфері.

Література: 1; 4; 8; 10; 12; 14; 16; 18; 20; 23.

10. ТЕРМІНОЛОГІЧНИЙ СЛОВНИК

Безпека – захищеність стану суспільних відносин, які забезпечують прогресивний розвиток суспільства в конкретних історичних і природних умовах, від небезпек, джерелом виникнення яких є внутрішні і зовнішні протиріччя; результат управлінської діяльності з усунення загроз, що має складну, множинну предметність: в одному з аспектів це є здатність системи попереджувати заподіяння можливої шкоди інтересам особи, суспільства і держави, в іншому – вияв стану захищеності їх інтересів, в третьому – вияв системи заходів безпеки.

Боргова безпека – це такий рівень внутрішньої та зовнішньої заборгованості держави, з урахуванням вартості її обслуговування й ефективності використання внутрішніх і зовнішніх запозичень, а також оптимального співвідношення між ними, достатній для вирішення нагальних соціально-економічних потреб, що не призведе до втрати суверенітету і руйнування фінансової системи держави.

Бюджетна безпека – це стан забезпечення платоспроможності (рівень бюджетного потенціалу) держави щодо виконання нею своїх функцій з урахуванням балансу доходів і видатків державного і місцевого бюджетів та доцільності, законності й ефективності використання бюджетних коштів на всіх рівнях.

Валютна безпека – це стан валютної системи, який характеризується передбачуваністю динаміки обмінного курсу національної валюти, збалансованістю валютного ринку, задоволенням в іноземній валюті потреб держави, суб'єктів господарювання і населення.

Гарантований державою борг – загальна сума боргових зобов'язань суб'єктів господарювання – резидентів України щодо повернення отриманих та непогашених станом на звітну дату кредитів (позик), виконання яких забезпечено державними гарантіями.

Державний борг – загальна сума боргових зобов'язань держави з повернення отриманих та непогашених кредитів (позик) станом на звітну дату, що виникають внаслідок державного запозичення.

Державне запозичення – операції, пов'язані з отриманням державою кредитів (позик) на умовах повернення, платності та строковості з метою фінансування державного бюджету.

Економічна безпека – це стан національної економіки, який дає змогу зберігати стійкість до внутрішніх та зовнішніх загроз, забезпечувати високу конкурентоспроможність у світовому економічному середовищі і характеризує здатність національної економіки до сталого та збалансованого зростання; такий стан економіки й інститутів влади, за якого забезпечуються гарантований захист національних інтересів, соціально спрямований розвиток країни загалом, достатній оборонний потенціал навіть за найбільш несприятливих умов розвитку внутрішніх і зовнішніх процесів.

Загрози фінансовій безпеці України – це сукупність реальних чи потенційно можливих явищ і чинників, що створюють небезпеку для

реалізації національних інтересів у фінансовій сфері. Загрози ускладнюють саморегуляцію економіки та реалізацію фінансових інтересів, спричиняють вихід фінансових індикаторів за межі їх порогових значень.

Курс національної грошової одиниці є важливою ланкою, яка пов'язує народногосподарський комплекс із глобальною економікою і впливає на стан платіжного балансу, рівень споживчих цін, сукупний попит і пропозицію, міжнародний рух капіталу, дохідну і видаткову частини державного бюджету.

Митна безпека держави – стан захищеності національних інтересів, забезпечення й реалізацію яких покладено на митні адміністрації країни, що дає змогу незалежно від будь-яких зовнішніх і внутрішніх загроз забезпечити здійснення митної справи.

Митна безпека України – це стан захищеності національних інтересів України у сфері митно-тарифних відносин.

Митна загроза – конкретна чи безпосередня форма митної небезпеки на стадії переходу її з можливості в реальність у результаті суперечностей, що існують і формуються в самому суспільстві, зовнішньоекономічних сферах та в усіх видах політичних і економічних відносин, у сфері управління митною службою, в регіонах, в природних та інших явищах.

Митні інтереси – це національні інтереси держави, забезпечення і реалізація яких досягаються провадженням митної справи.

Міжнародна фінансова безпека – комплекс міжнародних умов співіснування, домовленостей та інституцій, за яких кожній державі-члену світової спільноти забезпечується можливість вільно обирати і здійснювати свою стратегію соціального, економічного і фінансового розвитку, не зазнаючи зовнішнього тиску і розраховуючи на невтручання, розуміння та взаємоприйнятну і взаємовигідну співпрацю з іншими державами.

Національна безпека – захищеність життєво важливих інтересів людини і громадянина, суспільства і держави, за якої забезпечується сталий розвиток суспільства, своєчасне виявлення, запобігання і нейтралізація реальних та потенційних загроз національним інтересам; стан, в якому народ як єдине джерело державної влади може суверенно, без втручання і тиску ззовні, визначати шляхи і форми свого розвитку.

Національні фінансові інтереси – це сукупність об'єктивних потреб незалежної країни, задоволення яких забезпечує ефективне функціонування та сталий розвиток фінансово-кредитної сфери, а через неї й економіки.

Податкова безпека – це стан забезпечення держави необхідними фінансовими ресурсами для соціально-економічної стабільності та її розвитку, збереження цілісності фінансової системи, протистояння внутрішнім і зовнішнім фінансовим загрозам.

11. МЕТОДИ НАВЧАННЯ ТА ОЦІНЮВАННЯ

У процесі вивчення навчальної дисципліни “Управління національною

безпекою” застосовуються наступні методи навчання:

- лекції, у тому числі й проблемні з попередньою роздачею лекційних матеріалів студентам;
- практичні заняття у їх різноманітних формах;
- консультації за узгодженим графіком;
- індивідуальні заняття під керівництвом викладачів;
- самостійна робота студентів у бібліотеці, в Інтернеті, з літературою вдома;
- індивідуальна навчально-дослідна робота над виконанням КППЗ.

У процесі вивчення навчальної дисципліни “Управління національною безпекою” використовуються наступні методи оцінювання навчальної роботи студентів:

- поточне тестування та опитування;
- залікове модульне тестування та опитування;
- оцінювання виконання КППЗ;
- ректорська контрольна робота;
- підсумковий екзамен;
- інше.

Підсумковий бал (за 100-бальною шкалою) з дисципліни “Управління національною безпекою” визначається як середньозважена величина, залежно від питомої ваги кожної складової залікового кредиту:

Заліковий модуль 1	Заліковий модуль 2 (ректорська контрольна робота)	Заліковий модуль 3 (підсумкова оцінка за КППЗ, враховуючи поточне опитування)	Заліковий модуль 4 (іспит)	Разом
20%	20%	20%	40%	100%
Тиждень (8)	Тиждень (15)	Тиждень (17)	За розкладом	

Шкала оцінювання:

За шкалою ТНЕУ	За національною шкалою	За шкалою ECTS
90–100	відмінно	A (відмінно)
85–89	добре	B (дуже добре)
75-84		C (добре)
65-74	задовільно	D (задовільно)
60-64		E (достатньо)
35-59	незадовільно	FX (незадовільно з можливістю повторного складання)

12. ПЕРЕЛІК РЕКОМЕНДОВАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

Основна:

1. Аналітична доповідь «Реформа сектору безпеки в чорноморських державах (Азербайджан, Болгарія, Вірменія, Грузія, Молдова, Румунія, Туреччина): досвід для України» (у співавторстві). Одеса, 2011. URL: <http://od.niss.gov.ua/articles/477/>
2. Аналітична доповідь «Україна в системі міжнародних заходів щодо придністровського врегулювання: пріоритети та інструменти» (у співавторстві) Одеса, 2011. URL: <http://od.niss.gov.ua/articles/474/>
3. Бжезинський З. Україна у геостратегічному контексті. К., 2006. 102 с.
4. Бодрук О. Воєнно-політичні аспекти забезпечення безпеки. Стратегічна панорама. 2002. № 2. С. 65-74.
5. Бодрук О. Структури воєнної безпеки: національний та міжнародний аспекти. К. : НІПМБ, 2001. 299 с.
6. Воєнна безпека України на межі тисячоліть. К.: Стилос, 2002. 394 с.
7. Глобалізація і безпека розвитку / [О. Г. Білорус, Д. Г. Лук'яненко, М. О. Гончаренко, В. А. Зленко та ін.] / Під. ред. О. Г. Білоруса. К. : Ін-т світ. економіки і міжнар. відносин, Київ. нац. екон. ун-т., 2001. 734 с.
8. Горбулін В. П. Шляхи зміцнення національної безпеки України. Стратегічна панорама. 2010. № 1 (38). С. 6-16.
9. Євроатлантична інтеграція України: глобальний та регіональний виміри / Коваль І.М., Глебов С.В., Дубовик В.А. та ін. Одеса: «Астропринт», 2008. 142 с.
10. Коваль І. М. Модернізація системи безпеки в сучасній Європі (міжнародно-правовий аспект). Дослідження світової політики : зб. наук. праць. Київ, Інститут світової економіки і міжнародних відносин НАН України. 2000. Вип. 13. С. 47-52.
11. Литвиненко О. Європейська безпека і Україна: можливий шлях послабити виклики і загрози. International Review. 2009. № 3. С. 31-39.
12. Малиновська О. Нові виклики національній та регіональній безпеці: тероризм, організована злочинність, нелегальна міграція. Нова безпека. 2003. № 2. С. 53-62.
13. Національна безпека України: стратегічні пріоритети та шляхи їх реалізації: Матеріали «круглого столу» / [За заг. ред. О. В. Литвиненка]. К. : НІСД, 2011. 64 с.
14. Незалежність України в глобалізованому світі: вектори ХХІ століття : зб. матеріалів міжнар. наук. конф. (Київ, 22 серп. 2011 р.) : до 20-річчя незалежності України. упоряд. Я.А. Жаліло, М.О. Янішевський. К.: НІСД, 2011. С. 141-184.

15. Нормативно-правова база у галузі безпеки і оборони України. Центр досліджень армії, конверсії та розброєння. К., 2012. 820 с.
16. Перепелиця Г. М. Парадигма нової системи європейської безпеки. *International Review*. 2009. № 3. С. 40-52.
17. Пирожков С.І. Концептуальні підходи до формування системи національної безпеки України. *Стратегічна панорама*. 2003. № 1. С. 100-108.
18. Стародуб Т. С. Підходи до визначення «регіональна безпека». *Стратегічна панорама*. № 3. 2006. С. 54-59.
19. Трансформація національних концепцій безпеки як відповідь на нові глобальні та регіональні виклики і загрози: досвід України та НАТО : зб. міжнар. конф. / упоряди. В.Ю. Цюкало, М.О. Паламарчук, В.О. Семененко; за аг. ред. К.А. Кононенка. К.: НІСД, 2012. 80 с.
20. Україна в постбіполярній системі міжнародних відносин : підручник / В.А. Манжола, В.Ю. Константинов, С.В. Андрущенко та ін.; за ред. Л.В. Губерського. К.: Видавничо-поліграфічний центр «Київський університет», 2008. 512 с.
21. Україна на шляху до НАТО: через радикальні реформи до набуття членства. За заг. ред. Г.М. Перепелиці. К.: ВД «Стилос», 2004. 400 с.
22. Україна-НАТО: сучасний стан відносин та перспективи розвитку. Національний інститут проблем міжнародної безпеки. К.: ПЦ «Фоліант», 2008. 352 с.
23. Федуняк С.Г. Європейські виміри безпеки на пострадянському просторі. Формування інтегрованої безпеки Заходу і Нових незалежних держав. Чернівці: Рута, 2005. 336 с.
24. Храбан І.А. Система європейської безпеки і напрями воєнно-політичної інтеграції України до її структур: монографія. К.: Варта, 2005. 544 с.

Допоміжна:

25. Белов О. Сектор безпеки в Україні: становлення і розвиток системи стратегічного управління / О. Белов, О. Литвиненко // Альманах урядування в секторі безпеки України / [Відп. ред. М. Маїгре, Ф. Флурі]. Женева-Київ : Женевський центр демократичного контролю над збройними силами, 2010. С. 70-78.
26. Богданович В.Ю. Воєнна безпека України: методологія дослідження та шляхи забезпечення. К., 2003. 322 с.
27. Бодрук О. Силкові методи кризового реагування (Гуманітарний інтервенціоналізм). *Стратегічна панорама*. 2005. № 1. С. 119-129.
28. Воротнюк М. О. Стан і перспективи військово-технічної співпраці між Україною і Туреччиною. *Стратегічні пріоритети*. 2009. № 2 (11). С. 40-46.
29. Воротнюк М. О. Людська безпека як імператив сучасної епохи: переніс фокусу з держави на людину. К. : Представництво Фонду ім. Фрідріха Еберта в Україні, 2010. 16 с.

30. Манжола В. Проект будівництва Великої Європи, або міжнародні імперативи зовнішньої політики України. Зовнішні справи. 2009. № 2. – С. 9.
31. Міжнародна інформаційна безпека: сучасні виклики та загрози. К.: Центр вільної преси, 2006. 440 с.
32. Перепелиця Г.М. Конфлікти в посткомуністичній Європі: монографія. К.: НІ СД, 2003. 432 с.
33. Стародуб Т. С. Вплив змін безпекового середовища у Чорномор'ї на процеси становлення нової системи регіональної безпеки. К.: Фонд ім. Фрідріха Еберта. 16 с.
34. Україна – Туреччина: безпека та співробітництво в Чорноморському регіоні : матеріали міжнар. конф., Київ, 10-11 квітня 2000 р. / Фонд Ф. Еберта; За ред. Андрійка В.І., Перепелиці Г.М. К., 2000. 184 с.
35. Україна в Європі: пошуки спільного майбутнього / За ред. А.І. Кудряченка. К.: Фенікс, 2009. 480 с.
36. Федуняк С. Г. Неофункціональні та нормативні підходи у політиці ЄС і НАТО щодо інтеграції України до євроатлантичного простору. Актуальні проблеми міжнародних відносин : зб. наук. праць. К. : Київський національний університет імені Тараса Шевченка Інститут міжнародних відносин, 2004. Випуск 45. Частина II (у двох частинах). С. 76-83.
37. Федуняк С. Г. Феномен «сірої зони» в Європі і на пострадянському просторі після завершення «холодної війни». Стратегічна панорама. 2004. № 3. С. 73-76.
38. Чекаленко Л.Д. Правовий захист кордонів України як проблема національної безпеки (україно-румунський кордон). Стратегічна панорама. 2003. № 1. С. 118-124.
39. Чекаленко-Васильєва Л. Влияние регионализма на формирование внешней политики Украины. URL://<http://pubs.carnegie.ru/CRS/publi/etni-2/chekalenkovas.htm>
40. Шевцов А. І., Земляний М.Г., Дорошевич А. З. Ядерна безпека в Україні та євроінтеграційні процеси. Стратегічна панорама. 2004. № 4. С. 98-110.
41. Яворська Г.М. Концептуальні засади боротьби з міжнародним тероризмом: специфіка “європейського бачення”. Стратегічна панорама. 2004. № 3. С. 35-48.

Інформаційні ресурси в Інтернеті

1. Офіційний веб-сайт Верховної Ради України. URL: <http://portal.rada.gov.ua/>.
2. Єдиний веб-портал органів виконавчої влади України. URL: <http://www.kmu.gov.ua/control/>.
3. Офіційний сайт Уповноваженого Верховної Ради України. URL: <http://www.ombudsman.kiev.ua>.

4. Офіційне інтернет-представництво Президента України. URL:
<http://www.president.gov.ua/>.
5. Офіційний сайт Ради національної безпеки і оборони України. URL:
<http://www.rainbow.gov.ua>.